

ZÁKLADY TEORIE PRÁVA

ZDENKA NOVÁKOVÁ

OBSAH:

1 PRÁVO

- 1.1 Definice práva
- 1.2 Dělbá práva
- 1.3 Právní soustava
- 1.4 Právní vývoj na našem území po roce 1918

2 PRAMENY PRÁVA

- 2.1 Hlavní typy právních kultur
- 2.2 Druhy pramenů práva
  - 2.2.1 Normativní právní akty

3 PRÁVNÍ NORMY

- 3.1 Struktura právních norem
- 3.2 Znaky právních norem
- 3.3 Druhy právních norem
- 3.4 Platnost právních norem
- 3.5 Účinnost právních norem
- 3.6 Působnost právních norem
- 3.7 Výklad právních norem
- 3.8 Analogie v právu
- 3.9 Realizace práva
- 3.10 Účinnost, právní moc, vykonatelnost

4 ZÁKONODÁRNÁ ČINNOST

- 4.1 Zákonodárství
- 4.2 Legislativní pravomoc
- 4.3 Legislativní proces
- 4.4 Stadia legislativního procesu
  - 4.4.1. Zjištění potřeby právní úpravy
  - 4.4.2. Vznik legislativního záměru
- 4.5 Právní úprava

5 PRÁVNÍ VZTAHY

- 5.1 Charakteristika právního vztahu
- 5.2 Druhy právních vztahů
- 5.3 Obsah právních vztahů
- 5.4 Objekt a předmět právních vztahů
- 5.5 Subjekt právních vztahů

6 PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI A PRÁVNÍ ÚKONY

6.1 Právní skutečnosti

6.2 Právní úkony

6.3 Neplatnost právních úkonů

6.4 Třídění právních úkonů

6.5 Forma právních úkonů

6.6 Promlčení a prekluze

6.6.1 Promlčení

6.6.2 Prekluze

1 PRÁVO

Cíl

Po prostudování první kapitoly dokážete odpovědět na základní otázky:

- co je to právo,
- jaký vztah má právo k morálce, spravedlnosti a bezpráví,
- kam až sahají historické kořeny vzniku práva,
- proč je důležité mít alespoň minimální právní vědomí,
- co tvoří právní soustavu,
- jaké jsou základní právní systémy.

Průvodce studiem

První kapitola patří v právní teorii k těm méně oblíbeným. Je však pilířem celé právní vědy a není možné ji vynechat. Kapitola je terminologicky zaměřena. Po osvojení základní právní terminologie z této části budete schopni orientovat se v následujících kapitolách bez větších problémů. Dozvíte se, do kterého z právních systémů spadá Česká republika, osvojíte si základní pravidla zákonodárné činnosti směřující k přijímání právních norem.

1.1 Definice práva

Právo je soubor obecně závazných pravidel chování, vytvořený státem v určité zvláštní formě, jde o státem vynutitelný souhrn právních norem. Právo je přesně stanovený systém právních norem, zajištěný státní mocí a zabezpečený státním donucením.

K tomu, aby občan mohl využít svých práv či je účinným způsobem chránit a aby si byl také vědom svých povinností, které s právy úzce souvisejí, potřebuje vykazovat alespoň minimální znalost základních ustanovení našeho právního řádu.

Právo se při regulaci společenských vztahů setkává s nejrůznějšími mimoprávními systémy, které mohou upravovat okruh shodných společenských vztahů. Tyto mimoprávní systémy pak mají vliv na motivaci sociálního chování a při samotné tvorbě práva nemohou být ignorovány. Příkladem těchto mimoprávních normativních systémů jsou normy náboženské a morální. Někdy může být regulace určitého společenského vztahu v pojetí právní normy a mimoprávní normy rozdílná.

Příklad

Objasním Vám nyní výše uvedené. Představte si těhotnou ženu, jež se rozhodne pro umělé přerušování těhotenství. Z hlediska právního nečiní nic, co by odporovalo právnímu řádu, z hlediska morálního je její počínání přinejmenším nemorální a z hlediska pohledu náboženského je její jednání zakázané.

Existuje právní vědomí:

- společenské,
- skupinové,
- individuální.

Základem právního vědomí je idea práva, tj. představa o tom, co je v souladu s právem a co není. Tato idea práva nemá daleko od ideje spravedlnosti a rozdíl mezi nimi je minimální. Stručně řečeno **právní vědomí je vědomí o existenci práva** - aniž by byla přímo vyžadována znalost práva. Právní vědomí je tedy na platném právu nezávislý systém názorů o tom, co je oprávněno a co je zakázáno.

Rozdíl mezi právem jako normativním systémem a právním vědomím je v tom, že právo je ve společnosti zpravidla jedno, kdežto systémů právních vědomí může být ve společnosti více.

Morální normy, na rozdíl od norem právních nejsou vyjádřeny oficiálně, nejsou formálně publikovány, zpravidla bývají méně určité a stát k jejich prosazování nepropůjčuje mocenské donucení. U morálních norem bývá dáno tzv. morální donucení formou změny veřejného mínění, veřejného opovržení či veřejného povzbuzení. V literatuře je možné často spatřit, že právo je minimem morálky. Tento názor však i přes jeho velkou popularitu nelze považovat za závazný.

Spravedlnost je pojem velmi srozumitelný, jeho přesné vymezení však neexistuje. Ve většině definic spravedlnosti se objevuje pojem rovnost. Pojmy nespravedlnost a bezpráví pak mají každý svůj vlastní význam. Lze říci, že nespravedlivé je porušení společenských vztahů způsobené tím, že někdo neoprávněně porušil pokojný stav nebo rozdělil více subjektům podle nestejného měřítka. Bezpráví pak jako pojem vyvolává pocit, že jde o stav bez práva či nedostatek práva, čímž lze označit situaci, kdy ve společnosti právo není nebo alespoň ve společnosti právo nepůsobí.

Bezpráví je možné chápat jako:

- nedostatek práva,
- protiprávnost,
- nespravedlnost.

Úkol

Myslíte si, že je nutně vše, co je v souladu s právem spravedlivé?

1.2 Dělbá práva

Právo tvořené státními orgány vystupuje v rozdílné podobě.

Dle toho lze právo dělit na:

- právo objektivní a subjektivní,
- právo absolutní a relativní.

Právo objektivní

Jde o soubor obecně závazných pravidel chování (právních norem) vydaných státními orgány ve zvláštní formě a vynucovaných státně mocenskými prostředky. Jde o systém platného práva, systém norem časově a prostorově působících vůči vymezeným subjektům.

Forma právních norem objektivního práva je pro náš právní systém vyžadována v psané podobě.

Příklad

Právní norma objektivního práva stanoví, že alkoholické nápoje může požívat pouze osoba, jež nabyla plnoletosti, tedy osoba starší 18ti let.

Právo subjektivní

Je to míra možného chování subjektů práva – možnost chovat se určitým způsobem a určité chování vyžadovat i od jiných subjektů. Subjektivní právo je tedy pojem párový, odpovídá mu přinejmenším subjektivní obecná povinnost nerušit práva druhých.

Struktura subjektivního práva zahrnuje možnost být subjektem práva, možnost chovat se dovořeným způsobem, možnost vyžadovat odpovídající chování jiných subjektů a možnost státně mocenského zásahu – donucení.

Zvláštním subjektem práva je i stát, jako samotný tvůrce a realizátor práva. Právními normami reguluje nejen chování jednotlivých subjektů práva, ale vymezuje též objem a obsah vlastních právních možností a závazků.

Příklad

Subjektivním právem v návaznosti na právní normu zakazující alkoholické nápoje osobám mladším 18ti let, je v tomto případě právo plnoleté osoby alkoholický nápoj požit a tomu samozřejmě odpovídající povinnost osoby obsluhující v baru mu tento alkoholický nápoj prodat.

Právo relativní

Jedná se o konkrétní povinnost jednoho subjektu vůči subjektu druhému. Vůči jiným osobám nepůsobí.

Příklad

Dám Vám opět příklad. Vezmu si půjčku u peněžního ústavu. Převezmu ve smlouvě sjednaný obnos peněz, stávám se dlužníkem, peněžní ústav věřitelem. Věřiteli tak vzniká právo na zaplacení dluhu včetně úroků, jež byly sjednány a mně jako dlužníkovi vzniká povinnost zaplatit dluh. Jde tedy o právní vztah pouze mezi námi dvěma subjekty, vůči jiným osobám nemá právního účinku.

Právo absolutní

Právo absolutní působí vůči všem, je znám konkrétní nositel práva, ale ve vztahu k tomuto nositeli oproti právu relativnímu, vyplývají povinnosti všem ostatním subjektům ve společnosti.

Příklad

Jsem vlastníkem nemovitosti. Mému právu vlastnit odpovídá povinnost všech ostatních subjektů nerušit mě ve výkonu vlastnického práva. Každý tedy musí respektovat to, že tento majetek vlastním, disponuji s ním, mohu jej darovat, prodat, upravit, opravit, prostě činit s ním dle svého uvážení bez ohledu na názor druhých.

1.3 Právní soustava

Právní soustava je tvořena souhrnem všech právních norem, které jsou v daném časovém období na území daného státu platné.

Právní soustavu tvoří odvětví práva veřejného a soukromého. Pro právo veřejné je typická nerovnost zúčastněných subjektů, jeden ze subjektů vystupuje v pozici silnějšího.

Pro práva soukromé je naopak typická rovnost vztahů subjektů práva, kde vzájemná práva a povinnosti jsou upravována smluvně.

Ústavní právo – upravuje nejdůležitější právní vztahy ve státě, zejména základní práva a svobody občanů, uspořádání státu, rozdělení státní moci a její výkon. Základními prameny práva ústavního jsou Ústava, Listina základních práv a svobod ČR a ústavní zákony.

Trestní právo – se dělí na trestní právo hmotné a trestní právo procesní.

Trestní právo hmotné upravuje trestněprávní odpovědnost subjektů, definuje trestný čin a vymezuje tresty, které lze za trestné činy uložit. Základním pramenem trestního práva hmotného je trestní zákon.

Trestní právo procesní upravuje postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly objasněny a pachatelé náležitě potrestáni. Pramenem trestního práva procesního je trestní řád.

Správní právo – upravuje výkon státní moci, veřejnou správu a územní samosprávu. Dělí se na část obecnou, zvláštní a procesní. Toto právní odvětví není komplexně upraveno jedním zákoníkem. Úprava správního práva zahrnuje nespočet zákonů a podzákoných právních předpisů. Mezi nejvýznamnější zákony řadíme zákon o obcích, zákon o krajích, zákon o správním řízení.

Finanční právo – upravuje finanční hospodaření státu a jeho jednotlivých veřejnoprávních subjektů, zahrnuje především právo daňové, devizové, měnové. Hlavními prameny práva finančního jsou zákon o státním rozpočtu, daňové zákony, devizový zákon, celní zákon.

Mezinárodní právo soukromé a procesní - je odvětvím českého právního řádu, které zahrnuje právní normy, které jsou výlučně určeny pro úpravu vztahů práva občanského, obchodního, rodinného a pracovního s cizím prvkem, a právní normy, které jsou určeny pro úpravu postupu soudů a jiných orgánů v řízení o občanskoprávních věcech, v němž je obsažen mezinárodní prvek.

Občanské právo – se podobně jako právo trestní dělí na občanské právo hmotné a občanské právo procesní.

Občanské právo hmotné - upravuje majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem a vztahy vyplývající z práva na ochranu osobnosti. Pramenem občanského práva hmotného je občanský zákoník.

Občanské právo procesní - upravuje prostřednictvím právních norem postup při jednání a rozhodování o právech a povinnostech občanů a právnických osob z oblasti práva občanského, pracovního, obchodního a rodinného. Pramenem občanského práva procesního je občanský soudní řád.

Obchodní právo – upravuje postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy a další vztahy s podnikáním související. Pramenem obchodního práva je obchodní zákoník.

Pracovní právo – upravuje pracovněprávní vztahy a vztahy související s výkonem práce, tj. vztahy vyplývající z pracovního poměru týkající se dovolené, mzdy, odpovědnosti za škodu, ochrany zdraví při práci aj. Hlavními prameny pracovního práva jsou zákoník práce, zákon o zaměstnanosti, kolektivní smlouvy, vnitropodnikové normy jako je např. pracovní řád.

Rodinné právo – upravuje otázky manželství, vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi, vztahy vyplývající z náhradní rodinné výchovy. Prameny práva rodinného jsou především zákon o rodině, Úmluva o právech dítěte, zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Úkol

Do kterého právního odvětví zařadíte:

- uzavření smlouvy o dílo mezi fyzickými osobami nepodnikateli
- uzavření kupní smlouvy mezi podnikateli
- uzavření dohody o provedení práce
- šetření přestupku ve správním řízení
- rozhodování o vině a trestu

1.4 Právní vývoj na našem území po roce 1918

Dovolte mi, abych do závěru první kapitoly zahrnula i kratičký exkurz vývoje práva na území České republiky po roce 1918, neboť v tomto časovém úseku se již začal formovat právní řád do dnešní podoby.

Vyhlášením samostatného československého státu hrozilo nebezpečí znejistění v oblasti platných zákonů. Proto byl přijat tzv. **Recepční zákon - zákon č. 11/1918 Sb.**, kterým došlo k převzetí rakouského a uherského právního řádu a veřejné správy.

V listopadu 1918 poté Národní výbor jakožto zákonodárný orgán přijal **Prozatímní ústavu**, která předpokládala existenci Národního shromáždění jako zákonodárního sboru, vlády jako výkonného orgánu a Národním shromážděním voleného prezidenta jako hlavy státu s poměrně omezenými pravomocemi.

V únoru 1920 byla přijata nová **Ústava československé republiky** s cílem shrnout všechny ústavní normy v jediný celek. Zákonodárnou moc ve státě představovalo dvoukomorové Národní shromáždění, tvořené Poslaneckou sněmovnou a Senátem. V čele stál prezident republiky, volený na sedmileté volební období Národním shromážděním. Jeho pravomoci již byly stanoveny poměrně široce. Vrcholným orgánem výkonné moci byla prakticky vláda odpovědná Poslanecké sněmovně. Tato ústavní listina byla i přes menší nedostatky výrazem demokratičnosti meziválečného Československa.

Po násilném rozbití Československa a vypuknutí světové války bylo prezidentem E. Benešem zformováno v roce 1940 v Londýně prozatímní státní zřízení ČSR, představované prezidentem, Státní radou a vládou. Toto státní zřízení představovalo ústavní kontinuitu s předválečným ČSR, čehož odrazem se stalo i přenesení zákonodárné moci na prezidenta formou dekretů. Po skončení 2. světové války Prozatímní národní shromáždění tyto **dekrety** ratifikovalo (ratifikace= dodatečné uznání právního stavu), čímž se staly definitivně součástí právního řádu a došlo tím k potvrzení právní kontinuity.

Po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948 došlo ke změnám v oblasti právního řádu. **Ústava 9. května** z roku 1948 ještě částečně navázala na ústavní listinu z roku 1920, v praxi však zůstávala její ustanovení často pouze na papíře a nebránila státní moci v častém porušování práva a deklarovaných demokratických zásad. Postupně se zesilovaly represe v oblasti trestního práva.

V roce 1960 byl tento ústavní dokument jakožto právní dokument nižší úrovně nahrazen tzv. **socialistickou ústavou**. V roce 1968 bylo **Československo federalizováno ústavním zákonem o československé federaci**.

Po zhroutilí komunistického režimu na konci 80.let došlo v oblasti práva k demokratizaci společnosti spojené s překotným právním vývojem. Došlo ovšem i k prohlubování státoprávních sporů v rámci federace, jejichž výsledkem byl rozpad společného federálního státu. 1. ledna 1993 vznikla Česká republika jako samostatný stát a základní poměry ve státě byly upraveny **Ústavou - zákon č. 1/1993 Sb. a Listinou základních práv a svobod - uveřejněna pod č. 2/1993 Sb.** Tyto právní normy jsou základními články českého ústavního řádu dodnes.

Shrnutí

- **Právo** je soubor obecně závazných pravidel chování, platných na území určitého státu, vynutitelných státní mocí.
- **Právní vědomí** je vědomí o existenci práva. Právo má úzký vztah k spravedlnosti a morálce.
- **Právo objektivní** je souborem právních norem působících ve společnosti.
- **Právo subjektivní** je oprávněním osoby se chovat určitým způsobem.
- **Právo relativní** - povinnost subjektu práva odpovídá konkrétní povinnosti subjektu druhého.
- **Právo absolutní** - působí vůči všem.
- **Právní soustava je tvořena odvětvími práva soukromého** jež vyjadřují zájmy jednotlivců a jsou založeny na smluvní volnosti a rovnosti subjektů práva a **odvětvími práva veřejného** jež vyjadřují zájem státu a je pro něj typická nerovnost vztahů subjektů práva.
- **Ústavně-právní vývoj** na našem území od roku 1918 prošel četnými změnami, jež ve finále vyústily k přijetí Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod ČR, platnými dodnes.

Kontrolní otázky a úkoly

1. *Definujte pojem právo a uveďte jaký má vztah k morálce a spravedlnosti.*
2. *Definujte pojem právní vědomí.*
3. *Co je to právní soustava a čím je tvořena?*
4. *Vysvětlete rozdíl mezi právem objektivním a právem subjektivním.*
5. *Vyjmenujte právní odvětví práva veřejného.*
6. *Vyjmenujte právní odvětví práva soukromého.*
7. *Charakterizujte pojem ratihabice a čeho se v daném období týkal.*

Pojmy k zapamatování

- právo
- morálka
- spravedlnost
- bezpráví
- objektivní právo
- subjektivní právo
- relativní právo
- absolutní právo
- soukromé právo
- veřejné právo
- právní soustava
- právní vývoj

Průvodce studiem

První kapitola Vám poskytla prvotní informace z právní teorie. Jde o poměrně složitou, hodně teoretickou materii v oblasti práva vůbec, která je však nezbytná k dalšímu poznání. Teď si mnozí z Vás myslíte, že nemám pravdu, ale nevěřili byste, kde všude se můžete v běžném životě i s touto právní teorií setkat. Bude Vám bezpochyby zcela jistě ještě nějaký čas trvat, než si průběžně uváděnou právní terminologii vžijete. Nevzdávejte se však, časem budete termínů užívat automaticky a budou Vám připadat naprosto triviální.

2 PRAMENY PRÁVA

Cíl

Po prostudování této kapitoly budete schopni:

- rozeznávat hlavní typy právních kultur,
- vyjmenovat jednotlivé prameny práva,
- vytvořit si ucelený přehled o normativních právních aktech dle stupně právní síly.

Průvodce studiem

Bohužel ani tato kapitola s teoretickým zaměřením pro vás není příliš záživnou, obsahuje spoustu odborných výrazů, cizích slov a poměrně značné kvantum informací, které je třeba, aby jste si osvojili. Bez těchto základních teoretických informací však není možné ve studiu práva pokračovat.

2.1 Hlavní typy právních kultur

Mluvíme-li o pramenech práva, mluvíme o formách, ve kterých je objektivní právo obsaženo. Právo rozlišujeme na **právo psané** a **právo nepsané**, z nichž pro nás hlavní zajímavost má právo psané, jehož tradice v Čechách sahá k počátkům 14. století a patří tak k nejstarším v Evropě.

V různých zemích a právních kulturách ovšem hovoříme i o jiných pramenech práva. Obecně lze za prameny práva označit **normativní právní akty, právní obyčeje neboli zvyklosti, soudní precedenty a normativní smlouvy**. V závislosti na společenském systému, v němž právo vzniklo a v němž s uplatňuje, je možno rozlišovat nejen historické typy práva, ale také soudobé typy právní kultury, neboli velké právní systémy. V soudobých právních systémech lze pak rozeznávat dva hlavní typy rozvinuté právní kultury a to **kontinentální evropský typ a angloamerický typ tzv. Common Law**.

Kontinentální evropský systém práva s vyvinul na základ recepce práva římského. Vznikl v kontinentální Evropě, odkud si nese i svůj název. Charakteristické pro něj je, že jde o systém práva psaného, ve vztahu k němuž jsou eventuální jiné prameny práva pouze

podpůrnými právními prostředky. Zcela tak vylučuje soudcovsko tvorbu práva. Soudce podle tohoto systému právo nalézá, avšak nevytváří je. Kontinentální evropský systém práva byl jednoznačně ovlivněn římskoprávním systémem pojmů a institutů, je proto u něj uplatňováno rozlišení na úpravu veřejnoprávní a soukromoprávní.

Angloamerický systém práva vznikl v Anglii a byl původně nazýván systémem Common Law. Bývá charakterizován tím, že je to systém soudcovského práva, v němž má soudce zvláštní postavení spočívající v tom, že zde na rozdíl od evropského kontinentálního systému soudce právo nalézá, ale i tvoří. Tomuto postavení soudce odpovídá i právní myšlení.

Pro zájemce

Prameny angloamerického systému práva lze třídit na:

- právo soudcovské - má povahu zákonných precedentů,
- právo zákonné - jde o psané právo,
- právo obyčejové - obecné a místní obyčeje,
- právní literaturu.

Nelze ovšem opomenout i další významné soudobé právní kultury, ve kterých převažujícím prvkem jsou různorodá tradiční náboženská práva v islámských rozvojových zemích, která se však ve většině případů prolínají s prvky právních kultur evropských. Islámský právní systém je v porovnání se systémem kontinentálním a angloamerickým systémem historicky nejmladším. Přesto však jeho úzké sepjetí s islámským náboženstvím a prolínáním právních pravidel islámu s pravidly náboženskými a etickými je systémem nejobtížněji adaptabilním na moderním vývoji společnosti.

Stát v islámském chápání není oddělen od náboženství, nýbrž je náboženstvím ovládan, tvoří součást náboženského systému. Proto stát není, ani nemůže být tvůrcem práva.

Formálními prameny práva jsou:

- a. **Korán** - s poměrně malým množstvím pravidel právního charakteru,
- b. **Sunna** - tradice o skutecích a výrociích připisovaných prorokovi,
- c. **Idžmá** - domnělý konsens islámského společenství o určitých pravidlech - svým charakterem nejvíce srovnatelná s pojmem právního vědomí islámského společenství.

2.2 Druhy pramenů práva

Právní normy mají celou řadu podob. Hovoříme zde o pramenech práva, kterými jsou:

- Normativní právní akt
- Soudní nebo správní precedent
- Právní obyčej
- Normativní smlouva

Normativní právní akt je výsledkem legislativní činnosti státních orgánů, jež mají v pravomoci vytvářet právní normy. Jde o výsledek tvorby práva. Tento druh pramene práva bude podrobněji upraven v následujícím oddíle.

Jde o rozhodnutí státních či státem pověřených orgánů, kterými se řídí případy právními normami dosud neupravené, za předpokladu, že taková rozhodnutí jsou aplikována na další obdobné případy. Je to typický pramen práva Common Law, u nás není využíván.

Je to pramen práva Common Law, označovaný jako nepsané právo. Stává se pramenem práva za předpokladu, že je patrné jeho dlouhodobé užívání na určitém území.

Je shodným projevem vůle dvou nebo několika stran, je hlavním pramenem mezinárodního práva. Typickým příkladem jsou kolektivní smlouvy.

2.2.1 Normativní právní akty

Normativní právní akty jsou základními prameny práva, jsou výsledkem normotvorné činnosti zákonodárského orgánu. Jsou označovány jako obecně závazné právní předpisy. V zemích, kde je uplatňován kontinentální evropský typ právní kultury je právo zásadně tvořeno normativními právními akty. Proces tvorby normativních právních aktů je nazýván jako *proces legislativní*.

Právní řád obsahuje všechny právní normy ve státě a je stupňovitě uspořádán podle jednotlivých právních norem. Tato důležitost je označovaná též jako *právní síla*.

Na pomyslném vrcholku pyramidy je *Ústava, Listina základních práv a svobod* jako součást ústavního pořádku ČR a *ústavní zákony*. Následují *mezinárodní smlouvy, zákony a zákonná opatření Senátu*. Všechny výše uvedené právní normy označujeme souhrnně jako předpisy zákonné. Další skupinu právních norem tvoří *vládní nařízení, vyhlášky ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, obecně závazné vyhlášky a nařízení nižších státních orgánů*, které souhrnně označujeme jako předpisy podzákonné. Jde v podstatě o prováděcí předpisy k zákonným normám.

Právní řád představuje takovou soustavu právních norem, kde je každá právní norma v organickém vztahu k ostatním a vytváří tak vnitřně jednotný celek. Normy se obsahově doplňují, navazují na sebe a nesmějí být mezi nimi rozpory. Každý zákon musí být v souladu s Ústavou a žádný prováděcí předpis nesmí zákonu odporovat, ani ho rozšiřovat či zužovat. Platí zde tedy princip hierarchie.

Podle stupně právní síly se tedy normativní akty dělí na:

-prvotní (originální)– obsahují novou právní úpravu, mohou upravovat i takové vztahy, které právem dosud upraveny nebyly - mezinárodní smlouvy, ústavní zákony, zákony a zákonná opatření Senátu.

-druhotné (sekundární)– slouží k podrobnějšímu rozpracování otázek, vymezených v prvotních normách. Jsou vždy odvozeny od prvotního právního předpisu a nesmí s ním být v rozporu - např. nařízení vlády, vyhlášky ministerstev, obecně závazné vyhlášky obcí.

Přehled normativních právních aktů dle právní síly zákonné právní předpisy

Ústava ...nejvyšší zákon České republiky, změněna nebo doplněna může být pouze ústavním zákonem, všechny ostatní právní předpisy nižší právní síly s ní musejí být v souladu.

Listina základních práv a svobod ...je součástí ústavního pořádku České republiky, zaručuje základní práva svobody všem občanům, prohlašuje základní práva a svobody za nezadatelná, nepromlčitelná, nezczizitelná, nezrušitelná.

Ústavní zákony ... jsou právní předpisy nejvyšší právní síly, které mají přednost před běžným zákonem i podzákonným právním předpisem, upravují nejdůležitější otázky právního řádu, základní (ústavní) práva, změny Ústavy apod. Ústavní zákony tvoří ústavní řád (ústavní pořádek) České republiky.

Mezinárodní smlouvy ...jde dle Ústavy o mezinárodní smlouvy k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jež jsou vyhlášeny ve Sbírce mezinárodních smluv. Mají dle Ústavy přednost před zákony.

Zákony ...mají výsadní postavení vůči všem předpisům nižší právní síly – mohou je rušit. Samy ale musí být v souladu s předpisy ústavního pořádku a mezinárodními smlouvami dle čl. 10 Ústavy. Zákon je normativní akt nejvyššího zastupitelského orgánu státu. Některé zákony bývají označovány jako kodexy, protože jde o jedinou právní normu, která komplexně upravuje určité právní odvětví (např. trestní zákon).

Zákonná opatření Senátu ...dle čl. 33 odst. 1 Ústavy je Senát přijímá v případě rozpuštění Poslanecké sněmovny ve věcech, které nesnesou odkladu a vyžadovaly by jinak přijetí zákona. Některé věci však Ústava z takovéto úpravy vylučuje a dále stanoví, že přijetí zákonného opatření navrhuje výhradně vláda.

podzákonné právní předpisy

Nařízení vlády, vyhlášky a nařízení správních úřadů ...stojí vždy pod úrovní zákona, ale vycházejí z něj. Všechny mají stejnou právní síly a nejsou si navzájem nadřazeny. Rozdíl je pouze v tom, že vláda při jejich vydávání má větší volnost než správní úřady ve způsobu napojení na příslušný zákon. Ta může vydat nařízení k provedení zákona a v jeho mezích, správní úřad vydává nařízení nebo vyhlášku jen na základě zákona a v jeho mezích, a to ještě pouze v případě, že je k tomu zákonem zmocněn.

Vyhlášky obcí a vyhlášky krajů ...jsou vydávány v rámci samostatné působnosti obcí a krajů. Zahrnují například hospodaření obce či kraje, správu majetku obce či kraje, veřejný pořádek. Vydávání obecně závazných vyhlášek je vyhrazeno zastupitelstvu obce, kraje.

Nařízení obcí a nařízení krajů ...jsou vydávány v rámci přenesené působnosti obcí a krajů. Zahrnují například výkon státní správy v přestupkovém řízení, sociálním zabezpečení, ve školství. Nařízení vydává obecní rada nebo rada kraje. Vlastní státní správu v přenesené působnosti vykonávají obecní – krajské úřady nebo zvláštní orgány obce – kraje, např. přestupková komise. Tyto předpisy mají v právním řádu specifický charakter, vyplývající z ústavních principů územní samosprávy.

Vnitřní předpisy ...nepatří mezi právní předpisy, přesto je o nich často slyšet. Od právních předpisů se liší tím, že nejsou obecně závazné, vztahují se jen na omezený okruh subjektů v určitém funkčním zařazení. Jde o různé směrnice, instrukce ústředních správních úřadů, organizační řády, pracovní řády. Zákonné zmocnění k vydávání těchto aktů není třeba, nesmějí však být v rozporu s právními předpisy.

Shrnutí

Rozlišujeme dva hlavní typy právních kultur:

Evropský kontinentální systém práva

Angloamerický systém práva nazývaný též systémem *Common Law*

Prameny práva jsou:

- *normativní právní akty*,
- *právní obyčeje*,
- *soudní precedenty*,
- *normativní smlouvy*.

Normativní právní akty jakožto pramen práva charakteristický pro evropský kontinentální systém práva dělíme dle stupně právní síly na *právní předpisy zákonné* a *právní předpisy podzákonné*.

Seřazení od hierarchicky nejvýše postaveného právního předpisu:

Zákonné právní předpisy

Ústava

Listina základních práv a svobod

Ústavní zákony

Mezinárodní smlouvy

Zákony

Zákonná opatření Senátu

Podzákonné právní předpisy

Nářízení vlády, vyhlášky a nařízení správních úřadů

Vyhlášky obcí a krajů

Nářízení obcí a krajů

Kontrolní otázky a úkoly

1. *Jaké známe právní systémy?*
2. *Vyjmenujte druhy pramenů práva.*
3. *Jaká je hierarchická struktura normativních právních aktů ČR?*

Pojmy k zapamatování

- kontinentální evropský typ právní kultury
- angloamerický typ právní kultury
- normativní právní akt

- právní obyčej
- precedent
- normativní smlouva
- hierarchie normativních právních aktů

Průvodce studiem

Tato kapitola Vám podala základní přehled o typech právních kultur, pro něž jsou specifické jednotlivé druhy pramenů práva. Částečně Vás uvedla i do bezprostředně následující kapitoly, jež se zaměří na pramen práva typický pro naši právní kulturu.

3 PRÁVNÍ NORMY

Cíl

Po zvládnutí této části studijního materiálu dokážete:

- definovat právní normu,
- stanovit strukturu právní normy,
- vyjmenovat znaky právních norem,
- objasnit pojmy platnost, účinnost, působnost právních norem, výklad právních norem, analogie
v právu či realizace práva.

Průvodce studiem

Právní norma je základním prvkem právního státu. Je to typický pramen práva pro naši právní kulturu. Je tedy nutné si objasnit její strukturu, vymežit si její charakteristické znaky a objasnit si pojmy s problematikou právních norem související. Jde o kapitolu zahrnující právně-terminologické pojmy.

3.1 Struktura právních norem

Klasická struktura právní normy je složena ze tří částí. Jde o hypotézu, dispozici a sankci.

Hypotéza – podmínky, za kterých se norma realizuje, vymezuje zejména právní skutečnosti, subjekty a objekty normy, kterých se oprávnění a povinnosti týkají.

Dispozice – vlastní pravidlo chování, stanoví komu a jaká vznikají oprávnění a povinnosti, nastanou-li podmínky uvedené v hypotéze.

Sankce – důsledky porušení právní povinnosti vyplývající z dispozice normy.

Hypotézy a dispozice lze dále členit na:

- **relativně konkrétní** – konkrétní ustanovení právní normy,

- **relativně abstraktní** – relativně abstraktní ustanovení v právní normě,
- **taxativní** – konkrétně vyjmenované,
- **demonstrativní** – výčtem uvedené jen některé příklady,
- **jednoznačné** – musí nastat všechny podmínky uvedené v hypotéze,
- **alternativní** – jde v podstatě o dvě hypotézy a jen jednu dispozici.

Sankce dále členíme na:

- **absolutně určité** – např. pokuta ve výši 10 000.- Kč,
- **relativně určité** – např. trest odnětí svobody v délce trvání 3 až 5 roků,
- **neurčité** – viník bude potrestán přiměřeným způsobem.

Příklad

V § 213 odst. 3 zákoníku práce najdeme ustanovení o dovolené pedagogických pracovníků a akademických pracovníků vysokých škol v délce 8 týdnů. Toto ustanovení můžeme označit za relativně konkrétní dispozici.

Naproti tomu zákon o rodině často užívá pojmů „vážný rozvrat manželství“, „zájmy nezletilých dětí“, jež zařadíme pod kategorii relativně abstraktních dispozic.

3.2 Znaky právních norem

a, **normativnost** – norma stanoví příkaz, zákaz nebo oprávnění nějakým způsobem se chovat. Tato vlastnost je společná všem druhům norem, nejen právním.

b, **právní závaznost** – každé pravidlo chování nemusí být vždy závazné. Norma může být třeba i jen radou či doporučením, právní normy se v tomto liší tím, že vše, co stanoví, stanoví závazně. Závaznost právní normy vyplývá přímo z její společenské podstaty, bez této závaznosti by se vytratila z právních norem společenská podstata.

c, **obecnost** – aby určitá norma byla normou právní, musí být obecně závazná. Jde zde o obecnost co do předmětu úpravy, tak do subjektu právní úpravy. Neřeší nám tedy pouze jednotlivý konkrétní případ, ale vztahuje se na neurčitý počet případů. Právní norma tak zakládá univerzální povinnost všech subjektů práva zdržet se jakéhokoli chování, které by bylo s právní normou v rozporu.

d, **vynutitelnost státní mocí** – tento znak je odlišujícím znakem ve vztahu k jiným normám než právním. Státním donucením se především zabezpečuje plnění právních norem pro případ, že právo není respektováno. Mocí, která je povolána zajišťovat vynutitelnost právních norem, je moc státní. Státní donucení je často spojováno s právní sankcí.

e, **forma** – jde o zvláštní státem uznanou formu – Ústava, ústavní zákon, zákon, vyhláška, nařízení a náležitou, zákonem předepsanou publikaci.

3.3 Druhy právních norem

a, *hmotněprávní a procesněprávní normy*

-*hmotněprávní normy* stanoví, jaká práva a povinnosti mají jejich adresáti,

-*procesněprávní normy* stanoví, jakým formálním způsobem mohou být práva uplatněna, jak se mohou a jak se mají chovat subjekty práva v právním procesu – říká se již též procedurální pravidla.

Příklad

Například v oblasti trestního práva je hmotně-právní normou zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, jež stanoví co je účelem trestního zákona, jaké jsou prostředky k dosažení účelu trestního zákona, co je to trestný čin, upravuje skutkové podstaty jednotlivých trestných činů. Naproti tomu normou procesně-právní je zde zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, jež upravuje postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.

b, *podle povahy dispozice*

- *kogentní* – pro právní úkon je normou pevně stanovena forma, kterou je třeba dodržet, pod sankcí neplatnosti, právní norma je závazná, nepřipouští jakékoli odchylky.

- *dispozitivní* – právní norma pouze určuje rámec chování subjektů práva, a to taxativně vymezeným způsobem, kdy přesně vymezuje užití právní normy a vylučuje tím rozšíření použití právní normy na jiné případy nebo demonstrativně vymezeným způsobem, kde za použití např. slov zejména určuje příkladné vymezení užití právní normy, je zde tedy ponechána určitá volnost, možnost dohody,

- *přikazující* – přikazují, jak se mají subjekty práva chovat,

- *zakazující* – zakazují určitý druh chování,

- *opravňující* – povolují určitý druh chování.

Příklad

Normy kogentní jsou typické pro právní odvětví práva trestního - v žádném případě není možné odchýlení se od jejich přesného znění.

Normy dispozitivní jsou typické pro oblast soukromého práva, kde je ponechán značný prostor samotným účastníkům právního vztahu tak, aby si smluvní vztah upravili v souladu s principem smluvní volnosti. V rámci uzavírání kupříkladu kupní smlouvy na osobní automobil je ponecháno na libovůli samotným subjektům, vstupujícím do právního vztahu, jak si vzájemná práva a povinnosti upraví. Tedy je přímo na nich, jaké si stanoví podmínky prodeje, cenu prodávaného automobilu, či další ujednání navíc.

Příkazující právní normou je ustanovení § 22 zákona č. 561/2004 Sb., školského zákona, jež stanoví, že žáci a studenti jsou povinni řádně docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat, dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni, plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem. Příkazem ze strany legislativy je i řádné placení daní dle zákona o daních.

Zakazující právní normou je např. § 217 zákona č. 140/1964 Sb., občanského zákoníku, jež stanoví, že vlastník věci nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi, nesmí nechat chovaná zvířata vnikat na sousedící pozemek a nešetrně, popřípadě v nevhodné roční době odstarat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu přesahující na jeho pozemek.

Opravňujícím ustanovením je např. v rámci pracovně-právního vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem právo zaměstnance na výplatu zdy za vykonanou práci

c, podle povahy sankce

- perfektní – obsahuje hypotézu, dispozici, sankci,
- imperfektní – v dané právní normě není určena sankce.

3.4 Platnost právních norem

Právní norma je **platná**, byly-li při její tvorbě splněny všechny předepsané náležitosti, tedy zejména to, že byla vydána příslušným státním orgánem v mezích jeho pravomoci a že **byla řádně vyhlášena – stala se součástí českého právního řádu**. Součástí právního řádu se právní norma stává **dnem publikování právní normy ve Sbírce zákonů**. Datum platnosti je uvedeno v záhlaví. Od tohoto okamžiku takováto norma může být změněna nebo zrušena jen novelizací resp. derogací provedenou zákonným procesem a právní normou stejné nebo vyšší právní síly.

Ve Sbírce zákonů jsou uveřejňovány Ústava, ústavní zákony, zákonná opatření, vládní nařízení, vyhlášky ministerstev. Pouze zde je uvedený závazný oficiální text těchto právních norem. Texty právních předpisů uvedené v odborných publikacích, komentářích či učebnicích nejsou právně závazné. Některé další podzákonné předpisy jsou zveřejňovány ve věstnících jednotlivých ministerstev. Obecní vyhlášky pak na úřední desce obecního úřadu aj.

Důležitá pasáž textu

Ve Sbírce zákonů ČR jsou v každém ročníku právní předpisy číslovány chronologicky tak, jak jsou postupně vydávány. **Při citaci se pak uvádí číslo předpisu / rok vydání se zkratkou Sb. a názvem předpisu, např. tedy např. zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách.**

Sbírkou zákonů mají k dispozici státní orgány, obecní úřady, soudy, státní zastupitelství, advokáti, notáři aj. Právní předpisy publikované ve Sbírce zákonů jsou ve větším či menším

rozsahu obsaženy v počítačových systémech právních informací, zejména ASPI, LEXIS, JURISYS.

3.5 Účinnost právních norem

Účinnost právní normy znamená, že z ní jejím adresátům vznikají práva a povinnosti. Předpokladem účinnosti právní normy je její platnost. To znamená, že **právní norma může nabýt účinnosti nejdříve dnem její platnosti**. Právní norma však může nabýt účinnosti později. Mezi dnem, kdy se právní předpis stal platným a mezi dnem, kdy nabyl účinnosti, může tedy uplynout určitá doba, která se nazývá dobou *legisvakance*, která má adresátům umožnit se s právní normou náležitě seznámit a adaptovat se na ni. Datum nabytí účinnosti je zpravidla uvedeno v posledním paragrafu právního předpisu, pokud není stanoveno jinak, nabývají právní předpisy účinnosti 15. dnem po vyhlášení.

Příklad

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce byl rezeslán ve Sbírce zákonů v částce č. 84 dne 7. června 2006. Od tohoto okamžiku hovoříme o platnosti zákona, v § 396 daného zákona pak nalezneme ustanovení o účinnosti, které je stanoveno na 1.1.2007 - zde hovoříme o účinnosti zákona.

Právní předpis v naprosté většině případů neobsahuje ustanovení o tom, do kdy bude platný a účinný. proto k zániku platnosti a tedy i účinnosti právní normy je třeba výslovného ustanovení v novém předpisu – *derogační klausule*.

Derogační klausule – zrušovací ustanovení – bývá obsažena v závěru předpisu a uvádí, které dosavadní právní normy nebo celé předpisy se ruší a nahrazují předpisem novým. Nový právní předpis nemusí nahrazovat celý dosavadní právní předpis, ale pouze jej může měnit či doplňovat. Pak se zde hovoří o novelizaci právního předpisu.

Pokud právní předpis neobsahuje derogační klausuli, pak platí, že novým právním předpisem se podle zásady ***lex posterior derogat priori*** (pozdější zákon ruší zákon předchozí) vždy ruší a nahrazují starší předpisy týkající se téže věci.

3.6 Působnost právních norem

Působností právní normy se rozumí meze jejího uplatnění, rozsah, v jakém se používá na konkrétní případ.

V tomto smyslu se rozeznává **působnost**:

a) věcná – odpovídá na otázku, pro jaké skutkové podstaty právní předpis platí,

b) časová – určuje, kdy počíná a kdy končí účinnost právního předpisu, tzn. zda v době, kdy se klade otázka časové působnosti, je či není právní předpis účinný. S časovou působností právních norem není spojena jen platnost a účinnost, ale také její zánik, který může být jednak

z vnitřních, ale také z vnějších důvodů. Za vnitřní důvod je považováno uplynutí doby, na kterou byla právní norma vydána. Vnější důvodem je pak její výslovné zrušení neboli derogace. Výslovné zrušení ustanovení – derogační klausule bývá pak ve formě generální či taxativní.

Generální derogační klausule zrušuje všechny právní normy, které odporují nové právní normě.

Taxativní derogační klausule vyjmenovává právní normy, které mají být novou právní normou zrušeny.

c) prostorová – zjednodušeně se někdy nazývá působností místní nebo teritoriální, odpovídá na otázku, na kterém území právní předpis platí – je účinný, v jaké míře platí nad tímto územím (např. v letadle) a pod tímto územím,

d) osobní – odpovídá nám na otázku, pro které osoby právní předpis platí. Tato působnost má dvojí aspekt. Jednak implikuje otázku platnosti právního předpisu pro cizí státní příslušníky a pro vlastní státní příslušníky cizině, ale i otázku, zda je právní předpis adresován komukoli anebo jen určitým skupinám subjektů např. vojákům, notářům, lékařům aj.

Zpětná působnost právních norem

Zpětná působnost právních norem - *retroaktivita* upravuje i právní vztahy vzniklé před dnem, kdy právní norma nabyla účinnosti. Je vyloučena v právu trestním.

Případy, kdy vznik právního vztahu je posuzován dle normy účinné v době vzniku právního vztahu, ale obsah právního vztahu, práva a povinnosti subjektu jsou posuzovány dle normy nové – např. manželství uzavřené v době platnosti zákona o rodině- hovoříme o nepravé zpětné účinnosti.

3.7 Výklad právních norem

Výklad právních norem – *interpretace* je postup vedoucí k objasnění smyslu a obsahu právních norem vyjádřených v pramenech práva za účelem jejich pochopení a použití na konkrétní případ v souladu s principy zákonnosti. Právní norma je abstraktní pravidlo chování, protože nemůže předvídat a postihnout do důsledků všechny rozmanitosti společenských vztahů, které se neustále mění. Proto musí být právní norma při svém uplatňování na konkrétní případ vykládána. Výklad právních norem musí být objektivní.

Způsoby výkladu právních norem lze klasifikovat podle různých kritérií. Rozlišujeme tedy několik typů výkladu právních norem:

a, dle subjektu, který výklad podává

- *výklad Ústavního soudu* - tento výklad je obecně závazný,

- *výklad vyšších soudů* – jde o výklad sloužící ke sjednocení rozhodovací činnosti soudů, není právně závazný, ale často bývá respektován,

- *výklad orgánů aplikujících právo* – jde o výklad soudní či správní, bývá závazný pouze pro konkrétní případ,

- *výklad oficiální* – jde o výklad nadřízeného orgánu, který je závazný pouze pro podřízené jako interní instrukce,

- *výklad autentický* - tento výklad podává orgán, který normativní právní akt vydal,

- *výklad doktrinální* – vychází z vědeckého zkoumání platných právních norem, není právně závazný, ale právní praxi nepřímo značně ovlivňuje; jde o výklad práva v učebnicích, komentářích zákonů.

b, dle metody a způsobu výkladu

- *výklad jazykový* – zkoumá smysl slovního vyjádření právní normy dle sémantických a lexických poznatků a dle gramatických, morfologických a syntetických pravidel – spojky, slovesné časy aj.,

- *výklad logický* – zkoumá smysl právní normy podle pravidel formální logiky, důkazu vyloučením, důkazu užšího k širšímu pojmu (je-li zakázáno neúmyslné jednání, je zakázáno i jednání úmyslné), důkazu vztahu širšího k užšímu pojmu (ustanovení o právní subjektivitě organizací platí i pro organizační jednotky organizací nikoli pouze pro organizaci jako celek), důkazu o opaku (právo subjektu prokázat, že škodu nezavinil),

- *výklad systematický* – vychází ze zařazení oprávněné normy do systému dalších právních norem – norma speciální má přednost před normou obecnou,

- *výklad historický* – určuje smysl právní normy z hlediska cílů a podmínek v době, za nichž se stala platnou.

c, dle poměru smyslu právní normy a jejího slovního vyjádření

- *výklad doslovný* – bývá nazýván též výkladem adekvátním, smysl právní normy a smysl jejího slovního vyjádření jsou si navzájem identické,

- *výklad zužující* – nazýván též výkladem restriktivním – smysl právní normy je užší, než její slovní vyjádření,

- *výklad rozšiřující* – nazýván též výkladem extenzivním – smysl právní normy je širší, než její slovní vyjádření.

d, dle dosahu výkladu

- *výklad obecný* – vztahuje se na celou oblast působnosti právní normy,

- *výklad kasuistický* – vztahuje se na určitý druh případů upravených právní normou,

- *výklad individuální* - vztahuje se k individuálnímu případu.

Příklad

Budeme-li hovořit o kvalifikaci zaměstnanců, pak v rámci výkladu obecného půjde o všechny zaměstnance obecně, dle výkladu kasuistického např. o všechny zaměstnance pracující ve školství a u výkladu individuálního pak budeme mít na mysli kvalifikaci jednoho konkrétního zaměstnance.

3.8 Analogie v právu

Při řešení některých konkrétních případů může nastat situace, že neexistují právní normy, které by dané případ upravovaly. Takovéto zjištění může vést k tomu, že bude třeba právní úpravu v dané oblasti zdokonalit vydáním nových právních předpisů. Státní orgán, který věc posuzuje a rozhoduje o ní, však řešení věci není oprávněn odmítnout, ale musí se s tímto problémem vypořádat dle jistých právních zásad. Rozhodnutí v konkrétním případě musí být vydáno zpravidla dříve, a proto je umožněno situaci v právu řešit okamžitě využitím analogie práva či analogie zákona.

- **analogie zákona** – **analogie legis** – dochází zde k řešení případu dle příbuzných – analogických právních norem (právní normy, které upravují případy nejpodobnější),

- **analogie práva** – **analogie juris** – dle tohoto analogického postupu se řeší případy dle principů daného právního odvětví a zásad práva, jestliže neexistuje právní norma, která by upravovala právní vztahy obdobně. Věc je tedy řešena na základě obecných principů českého právního řádu a podle smyslu celého systému právních pravidel.

V českém právu je vyloučena analogie v oblasti trestního práva (stanovení posuzování trestnosti činu a trestu), finančního práva a práva správního. Aplikace analogických postupů je povolena v právu soukromém, zejména v odvětví práva občanského.

3.9 Realizace práva

Realizace neboli aplikace práva je rozhodovací činností státních orgánů na základě poznání a hodnocení skutečností. Jde o významnou formu uskutečňování práva, která se projevuje v chování adresátů právních norem, odrážející plnění povinností a využívání oprávnění ve stanovených normách.

Důležitá pasáž textu

Proces aplikace práva je završen vydáním individuálního právního aktu – IPA – neboli aktu aplikace práva.

Samotný proces prochází třemi důležitými fázemi, kdy nejdříve je:

1, zjištěn skutkový stav řešeného případu pomocí důkazů a dokazování,

2, nalezena právní norma, kterou lze na daný případ uplatnit a je proveden její výklad,

3, vydán individuální právní akt – rozhodnutí – na základě daných právních norem a v souladu s nimi.

Individuální právní akt – je jednostranný projev vůle státního orgánu vydaný na základě právních norem vztahujících se na konkrétní případ. Jsou jím určena, měněna, rušena či zjišťována oprávnění a povinnosti subjektů nebo stanoveny důsledky za porušení právních norem. Individuální právní akt je závazný a změněn nebo zrušen může být jen způsobem a orgánem stanoveným právními normami.

Individuální právní akt je dělen:

a, dle následků s ním spojených na:

- **individuální právní akt konstitutivní povahy** – je s ním spojený vznik, změna nebo zánik právního vztahu,

- **individuální právní akt deklaratorní povahy** – autoritativně zjišťuje a konstatuje existenci či neexistenci právního vztahu, práv či povinností, nezakládá ani nemění právní vztahy, pouze deklaruje stávající stav,

- **osvědčení** – státní orgán písemně dosvědčuje existenci či neexistenci určitého právního vztahu či určitých skutečností, osvědčením se potvrzují skutečnosti, o nichž se právní spor nevede,

b, dle okruhu subjektů, na které se individuální právní akt vztahuje:

- **všeobecně závazný právní akt** – jsou jím vázány všechny státní orgány, organizace a občané,

- **individuálně závazný právní akt** – závazné pouze pro státní orgány a účastníky, o jejichž právech a povinnostech se rozhoduje.

Příklad

Individuální právní akt konstitutivní povahy je např. rozsudek soudu o rozvodu manželství.

Individuální právní akt deklaratorní povahy je např. rozhodnutí soudu o neplatnosti výpovědi z pracovního poměru.

Osvědčení z praxe známe jako výpis z trestního rejstříku, osvědčení o státním občanství, výpis z katastru nemovitostí aj.

Všeobecně závazný právní akt je např. rozhodnutí soudu o osvojení dítěte.

Individuálně závazný právní akt je např. rozsudek soudu o povinnosti dlužníka zaplatit dluh v určité výši.

3.10 Účinnost, právní moc, vykonatelnost

Účinnost – způsobilost individuálního právního aktu způsobit zamýšlené právní účinky. Nastává dnem v právním aktu stanoveným nebo dnem doručení právního aktu účastníkům.

Právní moc – okamžik, kdy se individuální právní akt stává relativně nezměnitelným a závazným pro subjekty, jimž je určen. Jedná se o případy, kdy právní akt nelze napadnout řádnými opravnými prostředky. Nejde tu tedy o absolutní nezměnitelnost.

Vykonatelnost – možnost vymoci splnění povinností uložených subjektům, pokud je nesplnily dobrovolně (např. formou exekučních prostředků).

Shrnutí

Právní norma je typickým pramenem práva pro naši právní kulturu.

Strukturu právní normy tvoří **hypotéza, dispozice a sankce.**

Typickými *znaky právních norem* jsou:

- **normativnost,**
- **právní závaznost,**
- **obecnost,**
- **vynutitelnost státní mocí,**
- **forma.**

Právní normy rozlišujeme na:

- **hmotněprávní,**
- **procesněprávní,**
- **kogentní,**
- **dispozitivní,**
- **příkazující,**
- **zakazující,**
- **opravňující,**
- **perfektní,**
- **imperfektní.**

Právní norma se stává **platnou** v okamžiku **publikace právní normy ve Sbírce zákonů.**

Právní norma nabývá právní účinnosti nejdříve dnem její platnosti - datum nabytí účinnosti je zpravidla uvedeno **v posledním paragrafu právního předpisu, případně je to 15. den od vyhlášení právní normy** - od okamžiku platnosti.

Doba mezi platností a účinností právní normy je nazývána dobou **legisvakance.**

Působnost právní normy vymezuje její uplatnění, rozsah, v jakém se aplikuje na konkrétní případ.

Právní teorie rozlišuje **působnost:**

- **věcnou,**
- **časovou,**
- **prostorovou,**
- **osobní.**

Výklad právních norem - interpretace je postup vedoucí k objasnění smyslu a obsahu právních norem vyjádřených v pramenech práva za účelem pochopení jejich obsahu.

Rozlišujeme několik typů výkladu právních norem:

- **výklad Ústavního soudu,**
- **výklad vyšších soudů,**
- **výklad orgánů aplikujících právo,**
- **výklad oficiální,**
- **výklad autentický,**
- **výklad doktrinální,**
- **výklad jazykový,**
- **výklad logický,**
- **výklad systematický,**
- **výklad historický,**
- **výklad doslovný,**
- **výklad zužující,**
- **výklad rozšiřující,**

- výklad obecný,
- výklad kazuistický,
- výklad individuální.

Realizace práva je rozhodovací činností státních orgánů, jejíž výsledkem je **vydání individuálního právního aktu - rozhodnutí**.

V praxi se individuální právní akt vyskytuje v podobě:

- **individuálního právního aktu konstitutivní povahy,**
- **individuálního právního aktu deklaratorní povahy,**
- **osvědčení,**
- **všeobecně závazného právního aktu,**
- **individuálně závazného právního aktu.**

Účinnost je způsobilost individuálního právního aktu způsobit zamýšlené právní účinky.

Právní moc je okamžik, kdy se individuální právní akt stává relativně nezměnitelným.

Vykonatelnost je možnost, jak z povinného subjektu vymoci uloženou povinnost v případě, že ji nesplní dobrovolně.

Kontrolní otázky a úkoly

1. *Jaká je struktura právní normy?*
2. *Jaké jsou znaky právních norem?*
3. *Jaké známe druhy právních norem?*
4. *Jaký je rozdíl mezi pojmy platnost, účinnost a působnost právní normy?*
5. *Jaké známe druhy výkladu právních norem?*
6. *Co je to individuální právní akt a v jakých podobách se v praxi vyskytuje?*

Pojmy k zapamatování

- právní norma
- struktura právních norem
- znaky právních norem
- druhy právních norem
- platnost
- účinnost
- právní moc
- vykonatelnost
- analogie v právu
- realizace práva
- individuální právní akt

Průvodce studiem

Máte za sebou poměrně rozsáhlou a terminologicky jednoznačně jednu z nejtěžších pasáží tohoto studijního textu. Vzhledem k rozsahu této studijní opory nebylo možné se jednotlivými instituty zabývat podrobně, proto zcela jistě nezbývá, než souhlasit s Vámi v případě, že se Vám zdá, že v dané kapitole se soustředí na poměrně malém prostoru velké množství odborných termínů hlouběji nerozvinutých. Vydržte však i přesto, že jde stále o teorii, není možné ji podcenit, je základem všech právních disciplín.

4 ZÁKONODÁRNÁ ČINNOST

Cíl

Po prostudování této kapitoly dokážete:

- definovat výraz legislativní pravomoc,
- popsat stadia legislativního procesu,
- charakterizovat pojmy novelizace, derogace.

Průvodce studiem

Tato kapitola si klade za cíl vás seznámit s procesem tvorby právních norem. Máme-li se ve společnosti řídit právními normami, je třeba mít alespoň základní přehled o tom, jak vznikají.

4.1 Zákonodárství

Zákonodárství je činnost vycházející ze zákona, jež určuje, které orgány mají zákonodárné oprávnění a stanoví meze tohoto oprávnění.

Podrobné instrukce k tvorbě právních předpisů vyplývají z legislativních pravidel.

V České republice je právní úprava zákonodárství velmi neúplná. Kromě článků Ústavy neexistuje žádný právní předpis upravující proces tvorby práva. Proces vydávání právních předpisů vládou a ministerstvy se řídí Legislativními pravidly vlády ČR, která však právním předpisem nejsou. Vydávání vyhlášek místních orgánů státní správy a samosprávy není obecně upraveno vůbec.

4.2 Legislativní pravomoc

Pravomoc vydávat právní předpisy může být založena Ústavou nebo jiným ústavním zákonem. Pro její označení se užívá pojmu *legislativní pravomoc*, kterou se rozumí oprávnění vydávat právní předpis.

Legislativní pravomoc mají:

- vláda,
- ministerstva nebo jiné správní úřady a orgány územní samosprávy,
- zastupitelstva územních samosprávných celků.

4.3 Legislativní proces

Jde o proces tvorby právních norem. Uskutečňuje se ve spolupráci státních orgánů, vědeckých institucí a dovršuje se na půdě orgánu s legislativní pravomocí. Interakce různých orgánů v průběhu legislativního procesu se uskutečňuje formou tzv. připomínkového řízení. Legislativní proces lze chápat jako realizaci legislativního záměru počínaje rozhodnutím o návrhu právního předpisu až po jeho schválení.

4.4 Stadia legislativního procesu

Legislativní procedura postupuje několika stádii po sobě jdoucími.

Zjištění potřeby právní úpravy

Prvním stadiem je zjištění potřeby sociální regulace určitých společenských vztahů.

Vznik legislativního záměru

Jde o představu, jak by měla nová právní norma vypadat a zahájení přípravy k její realizaci.

Realizace legislativního záměru

Realizace je *zahájena* rozhodnutím příslušného orgánu zahájit přípravu právní normy. Toto rozhodnutí je ovlivňováno především účelem, k jehož dosažení má být budoucí právní norma prostředkem, základními právy a svobodami občana a člověka a obecně uznávanými právními zásadami, které připravovaná právní norma musí respektovat, daným stavem právního řádu, do kterého nová právní norma musí zapadnout.

Při přípravě právní normy je třeba vzít v úvahu též hospodářský efekt jejího působení, což je důvod toho, proč u návrhu nových právních norem se zpravidla vyžaduje informace o pravděpodobných nákladech, které působení nové právní normy bude vyžadovat.

Dalšími stádii samotné realizace legislativního záměru jsou pak *vypracování osnovy navrhovaného právního předpisu a vypracování jeho zásad, předběžné meziresortní - tzv. připomínkové řízení, formální podání relevantního legislativního návrhu, jeho následné projednání v tomtó orgánu, jeho přijetí, podepsání a následná publikace právního předpisu zákonným způsobem.*

Pro zájemce

V případě České republiky jsou právní normy publikovány ve Sbírce zákonů a mezinárodní smlouvy ve Sbírce mezinárodních smluv.

4.5 Právní úprava

Při realizaci legislativního záměru je třeba vymezit předmět zamýšlené právní úpravy a určit její způsob. Předmětem se zde rozumí vymezení společenských vztahů, které mají být

zamýšleným právním předpisem upraveny. Podel jejich povahy a rozsahu pak dochází k právní úpravě parciální anebo ke kodifikaci.

Kodifikací se má na mysli koncentrace právní normy určitého většího úseku společenských vztahů v rozsáhlém zákoně, zvaném zákoník neboli kodex. Jde o jendotnou a systematickou zákonnou právní úpravu určitého, relativně samostatného výseku právních vztahů, o úpravu široké oblasti v jednom zákonu, směřující k úplnosti.

Příklad

Pro českou právní úpravu je typickým kodexem pro oblast trestního práva hmotného trestní zákon, pro oblast práva občanského hmotného občanský zákoník, pro oblast práva pracovního zákoník práce.

Parciální právní úprava je pravidlem, užívá se jí mnohem častěji než kodifikací. Nezáleží přitom na rozsáhlosti dané právní úpravy jako kritéria pro hranici mezi zákonem a kodexem.

V současné společnosti neustále se měnící je ovšem třeba stávající právní úpravu doplňovat, upravovat. Tímto dochází ke vzniku nových právních předpisů, změně stávajících právních předpisů a s tím souvisejícímu zániku právních předpisů již existujících.

Novelizace

Jde o případ, kdy pozdější právní předpis:

- *změní určitou část právního předpisu dřívějšího.*
- *doplní do dosavadního právního předpisu právní normu, která v něm dosud nebyla,*
- *zruší některou právní normu obsaženou v dosavadním právním předpisu, aniž by byl zrušen celý právní předpis, kde pak ve výsledku jde o derogaci určité právní normy a novelizaci právního předpisu zároveň.*

Novela

Obsahově je vázána na právní předpis novelizovaný právním předpisem samotným. Má svou platnost a svou vlastní účinnost. Po novelizaci platí právní předpis ve své změněné podobě, avšak pod svým původním označením (tzn. názvem, pořadovým číslem a ročníkem Sbírký zákonů).

Příklad

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce byl za dobu své krátké účinnosti k tomuto okamžiku již 11x novelizován. Poslední znění novely bylo zveřejněno pod č. 306/2008 Sb., stále však hovoříme o zákoníku práce - zákonu č. 262/2006 Sb.

Skončení účinnosti právní normy nezaniká samovolně, zaniká z důvodu právní jistoty pouze formálně daným způsobem, a to:

- *uplynutím času, jestliže dobu účinnosti je v právní normě výslovně stanovena,*

- *zrušením zákonem stanoveným postupem,*
- *zánikem státu, jímž byla vydána, nebyla-li převzata státem nástupnickým.*

Příklad

Zánikem státu tak třeba nezaniklo velké množství právních norem v roce 1993, kdy 1. ledna 1993 Česká republika jako nově vzniklý samostatný stát tyto právní normy převzala.

Derogace

Derogací rozumíme zrušení právního předpisu jako celku nebo jeho části. K derogaci dochází výslovně nebo mlčky.

Výslovná derogace - vychází z principu, že pozdější právní předpisi výslovně zruší právní předpis dřívější nebo zruší jeho část.

Derogace mlčky - nastává dle zásady *Lex posterior derogat priori*, tj. že pozdější právní předpis mlčky ruší právní předpis dřívější, pokud nemohou oba v tomtéž právním řádu platit současně, a to podle zásady *Lex specialis derogat generali* - tj. že právní předpisi speciální za stejných podmínek ruší právní předpis obecný. K těmto dvěma zásadám se pak přidává ještě zásada *Lex superior derogat inferiorit*, podle níž právní předpis vyšší právní síly ruší konkurující s ním právní předpis nižší právní síly.

Shrnutí

5 PŘÁVNÍ VZTAHY

Cíl

Po prostudování této kapitoly budete schopni:

- charakterizovat právní vztahy,
- rozlišit jednotlivé druhy právních vztahů,
- vysvětlit, co jsou to právní skutečnosti,
- objasnit pojmy obsah, předmět, objekt právního vztahu,
- určit, které subjekty mají oprávnění vstupovat do právních vztahů.

Průvodce studiem

Tak jste se konečně dočkali, s potěšením Vám mohu oznámit, že je před Vámi kapitola mnohem záživnější než tomu bylo u kapitoly předešlé. Pokusím se v ní zmapovat základní informace bezprostředně se týkající právních vztahů.

5.1 Charakteristika právního vztahu

Vzájemné vztahy mezi lidmi jsou vztahy společenské. *Právními vztahy se stávají tehdy, jestliže jsou upraveny právní normou*, která subjektům těchto vztahů ukládá povinnost, aby se určitým způsobem chovaly a druhým subjektům dává oprávnění, aby takové chování po jiných vyžadovaly. Vytvoření právních vztahů je prvním stupněm realizace práva. Druhým stupněm je plnění povinností a využívání oprávnění, které tvoří obsah právního vztahu. Právní norma tedy určuje podmínku vzniku, změny nebo zániku právního vztahu.

Okolnosti, které způsobují vznik změnu nebo zánik právních vztahů a tím vyvolávají určité právní následky se nazývají právní skutečnosti.

Tyto právní skutečnosti se pak dále dělí na:

- **právní jednání** – např. zaplacení kupní ceny,
- **protiprávní jednání** – např. loupež,
- **právní události** - (protiprávní stavy) – např. narození, smrt.

U každého právního vztahu rozlišujeme jeho *strukturu* tvořenou základními prvky, jež jsou:

- **subjekty (účastníci) právního vztahu** – tj. ti, jimž v právním vztahu vznikají práva a povinnosti,
- **obsah právního vztahu** – tj. souhrn oprávnění a právních povinností, vyplývajících subjektům z daného právního vztahu,
- **objekt a předmět právního vztahu** – tj. to, k čemu směřují vzájemná práva a povinnosti subjektů.

5.2 Druhy právních vztahů

Právní vztahy lze rozlišit dle různých hledisek:

1. *podle právních odvětví,*
2. *podle vzájemného postavení subjektů,*
3. *hmotně právní a procesně právní vztahy,*
4. *podle funkční vazby,*
5. *podle individualizace subjektů.*

Druhy právních vztahů dle právních odvětví, jejichž normy tyto vztahy upravují:

1. *právní vztahy občanskoprávní,*
2. *právní vztahy pracovněprávní,*
3. *právní vztahy trestněprávní,*
4. *právní vztahy mezinárodněprávní aj.*

Druhy právních vztahů dle vzájemného postavení subjektů:

1. *horizontální – subjekty navzájem mají rovné postavení (typické pro soukromoprávní sféru),*

2. *vertikální - jeden ze subjektů má mocenské oprávnění – např. stát a je druhému subjektu nadřazen (typické pro veřejnoprávní sféru).*

Právní vztahy hmotně právní a procesně právní

Procesně právní vztahy vznikají v průběhu procesu aplikace práva mezi orgánem aplikujícím právo a těmi, o nichž orgán rozhoduje (správní, trestní, občanskoprávní řízení aj.). Všechny ostatní vztahy označujeme jako hmotně právní.

Právní vztahy z hlediska funkční vazby

Sekundární právní vztahy slouží k ochraně a naplnění primárních vztahů. Jsou to odpovědnostní a procesně právní vztahy.

Právní vztahy absolutní a relativní

V právních vztazích vždy známe subjekty oprávnění, subjekty povinností však nutně určeny být nemusí.

Absolutní právní vztahy – subjekty povinností nejsou konkretizovány.

Relativní právní vztahy – subjekty právních vztahů jsou konkrétně určeny (např. v rámci závazkových vztahů).

5.3 **Obsah právních vztahů**

Obsahem právního vztahu rozumíme souhrn subjektivních práv a povinností účastníků právního vztahu.

V právní teorii se velice často rozlišují tyto druhy právních povinností.

- dare – něco dát,***
- facere – něco konat,***
- omittere – zdržet se něčeho,***
- pati – něco strpět.***

Příklad

Právní povinností něco dát je např. povinnost dlužníka zaplatit dluh věřiteli, u kupní smlouvy povinnost zaplatit kupní cenu.

Právní povinností něco konat je např. u věcného břemene povinnost povinného udržovat nemovitost v dobrém stavu, v rámci pracovněprávního vztahu povinnost zaměstnance vykonávat přidělovanou práci.

Právní povinností omittere je např. povinnost subjektů práva zdržet se protiprávního jednání - nekrást, nediskriminovat, nezasahovat do vlastnického práva jiného.

Právní povinností pati je např. povinnost trpět přejezd přes pozemek u věcného břemene, povinnost zaměstnavatele strpět nepřítomnost zaměstnance na pracovišti z důvodu dočasné pracovní neschopnosti.

5.4 **Objekt a předmět právních vztahů**

Přímým objektem právních vztahů je určité lidské jednání v daných společenských vztazích. Toto konkrétní jednání dělíme na povinnost něco dát, konat, zdržet se či strpět.

Předmětem právního vztahu pak mohou být **věci, služby, práva** nebo jiné **nehmotné statky**.

Věci – z hlediska právního jde o:

1. **věci movité**– auto, počítač,
2. **věci nemovité** – pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem -budova, garáž, pozemek nebo ovladatelné přírodní zdroje - elektrická energie.

Dělit věci lze dále na věci:

1. **zastupitelné,**
2. **nezastupitelné,**
3. **dělitelné,**
4. **nedělitelné.**

Svůj právní význam má i dělení na věci:

1. **určené podle druhu** – druhově,
2. **věci určené jednotlivě** – individuálně.

Příklad

Např. předmětem smlouvy o půjčce je věc určená druhově -peníze, obilí. Vrací se vždy věc stejné hodnoty, kvality, množství včetně případných smluvených úroků. Zatímco při smlouvě o výpůjčce je předmětem výpůjčky věc určená jednotlivě - kniha, automobil a vrací se zpět přímo tato konkrétní specifická věc.

Některé věci *nemohou* být předmětem občanskoprávních vztahů. Bývají označovány jako **res extra commercium – tj. věci bez pána**. Jedná se především o tekoucí vody, přírodní hmotné bohatství, léčivé prameny aj. U některých věcí je pak nakládání s nimi omezeno zvláštními zákony – př. zbraně, drogy, jedy a jiné nebezpečné látky.

Zásadní význam v právu má ale i rozlišování *součástí a příslušenství věci*.

Součástí věci je vše, co k této věci podle její povahy náleží a nemůže být od ní odděleno, aniž by se tím věc znehodnotila. Znehodnocením se rozumí poškození funkční, hospodářské, finanční, ale třeba i estetické – rám obrazu.

Součást věci *není samostatnou věcí v právním smyslu*. Může se jí ovšem po oddělení od věci hlavní stát. Plody stromu jsou součástí, ale po jejich oddělení se stávají samostatnými věcmi. Výslovně je občanským zákoníkem upraveno, že stavba není součástí pozemku. Ve svých důsledcích tak může být rozdílný vlastník pozemku od vlastníka stavby na něm stojící.

Příslušenstvím věci jsou věci, které náležejí vlastníku věci hlavní a jsou jí určeny k tomu, aby byly s věcí hlavní trvale užívány. Příslušenství má povahu samostatné věci, existuje vedle věci hlavní a je s touto věcí hlavní spojeno hospodářským účelem. Příslušenství i věc

hlavní musí patřit témuž vlastníkoví. která věc je hlavní a která vedlejší, tedy příslušenstvím, záleží na srovnání jejich významu, zejména hospodářského.

Úkol nebo cvičení

Vezmeme-li si jako příklad osobní automobil. Posud'te, kdy půjde o příslušenství a kdy o součást věci hlavní - v tomto případě osobního automobilu:

- motor,
- dětská autosedačka,
- zpětné zrcátko.

Služby – jde o lidské činnosti a výkony (např. provedení určitého díla) .

Práva – právem se zde rozumí převod pohledávky, převzetí dluhu aj.

Nehmotné statky – jde o činnost umělců, patenty, know-how, vynálezy, výsledky duševní činnosti.

5.5 Subjekt právních vztahů

Za subjekty právních vztahů bývají označováni ti, jimž v takovýchto právních vztazích vznikají určitá práva a povinnosti. V právních vztazích může vystupovat *jeden nebo více účastníků*. Subjekty mohou být *fyzické osoby, právnické osoby* či *stát*. Těmto subjektům pak právo přiznává dvojí způsobilost. Jde jednak o *způsobilost k právům a povinnostem*, jednak o *způsobilost k právním úkonům*.

Způsobilost k právům a povinnostem, tzv. **právní subjektivita**, znamená způsobilost mít práva a povinnosti.

U člověka *vzniká* právní subjektivita *narozením*, má ji však i počaté dítě (*nasciturus*), narodí-li se živé. To znamená, že tedy počaté, nikoli narozené dítě již může mít právo vlastnické k věcem, může tedy dědit. Během života, bez ohledu na věk člověka, se způsobilost mít práva a povinnosti nemění, nemůže být nijak omezena.

I nezletilí či nesvéprávní mají právní subjektivitu a mohou být účastníky právních vztahů. Tato způsobilost *zaniká smrtí nebo prohlášením za mrtvého*. Soud může prohlásit za mrtvou osobu, která je nezvěstná, lze-li ke všem okolnostem soudit, že již nežije.

Od způsobilosti k právům a povinnostem je třeba důsledně rozlišovat **způsobilost k právním úkonům**. Ta spočívá v tom, že účastník právního vztahu může svým vlastním jednáním *zakládat, měnit* nebo *rušit* právní vztahy, tedy může svým jednáním nabývat práva a plnit povinnosti.

Tato způsobilost vzniká v plném rozsahu **zletilostí**, tj. dovršením 18ti roků, případně dřívějším uzavřením manželství (zákon o rodině umožňuje osobám starším 16ti let s přivolením soudu uzavřít manželství).

Nezletilé osoby mohou platně činit právní úkony jen tehdy, jsou-li přiměřené rozumové vyspělosti odpovídající jejich věku. Za nezletilé osoby vystupují jejich zákonní zástupci.

Příklad

Malé dítě může být vlastníkem zděděné nemovitosti, ale nemůže platně uzavřít samo kupní smlouvu, kterou by vlastnictví k nemovitostem získalo, neboť nemá způsobilost k právním úkonům, tedy nemůže svým jednáním uzavřít smlouvu a nabývat takto vlastnického práva.

V rámci rozumové přiměřenosti dítě ve 12ti letech může platně uzavřít kupní smlouvu, jejímž předmětem je drobný nákup v obchodě, nebude však způsobilé uzavřít kupní smlouvu, kterou by koupilo automobil.

Fyzické osobě může být soudním rozhodnutím způsobilost k právním úkonům omezena či plně odebrána za předpokladu, že jsou k tomuto dány závažné důvody jako je duševní porucha trvalého charakteru, nadměrné požívání alkoholu, omamných prostředků či jedů, aj. Pokud soud omezí osobu ve způsobilosti k právním úkonům, zároveň ve svém rozhodnutí vymezí, které úkony osoba činit může a naopak, které sama činit nemůže. Tyto právní úkony za ni vykonává soudem ustanovený opatrovník.

Úkol nebo cvičení

V rámci institutu omezení a zbavení způsobilosti k právním úkonům, se zamyslete a zkuste si odpovědět na otázku, pro které z výše uvedených důvodů je možné fyzickou osobu v její způsobilosti omezit a pro které dokonce plně zbavit?

Řešení

Plné zbavení způsobilosti k právním úkonům u fyzických osob je možné pouze za předpokladu, že fyzická osoba trpí natolik závažnou duševní poruchou, pro kterou není schopna činit jakékoli právní úkony bez svého opatrovníka. V ostatních případech se využívá institutu omezení způsobilosti k právním úkonům.

Jak již bylo výše zmíněno, subjektem právního vztahu však nejsou pouze fyzické osoby, ale i osoby právnické a stát.

Právnické osoby jsou uměle vytvořenými subjekty, jejichž podstatu tvoří lidé nebo věci.

Společenství osob – **korporace** - akciová společnost, společnost s ručením omezeným, komanditní společnost, družstvo aj.

Společenství věcí nebo majetku se nazývají **nadace, fondy**.

Každá právnická osoba musí mít určitou organizačně právní formu stanovenou zvláštními zákony, zejména obchodním zákoníkem, kterým se řídí obchodní společnosti. Právnickou osobu však mohou být i politické strany, politická hnutí, církevní a náboženské společnosti a další sdružení, jako jsou např. komora lékařů, advokátů, notářů, která jsou zřizována samostatnými zákony.

Mezi účelová sdružení majetku patří nadace podle občanského zákoníku. Právnickými osobami jsou i jednotky územní samosprávy, zejména obce, ale i jiné subjekty, o nichž to vždy v konkrétním případě stanoví zákon. Jde o velkou skupinu různých organizačně právních forem, jako státní podniky, banky, pojišťovny, rozpočtové a příspěvkové organizace, Česká televize.

Obecně právnické osoby mají způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům od okamžiku jejich vzniku. Ke zřízení právnické osoby je potřebná písemná smlouva nebo zakládací listina. Tím je právnická osoba *založena*, ovšem k jejímu vzniku je třeba ***zápisu do obchodního či jiného rejstříku***. Teprve tímto *zápisem je dovršen proces vzniku právnické osoby*.

Právnická osoba zaniká dnem, kdy bude proveden její ***výmaz*** z obchodního či jiného rejstříku, zpravidla po provedení likvidace právnické osoby.

Při právních úkonech jsou právnické osoby zastupovány osobami fyzickými, které za ně jednájí jejich jménem a na jejich účet. Tyto fyzické osoby jsou buď statutárním orgánem právnické osoby, tj. orgánem, který je přímo podle zakládací listiny či smlouvou o zřízení právnické osoby oprávněn za právnickou osobu jednat, nebo pověřeným pracovníkem nebo zástupcem na základě plné moci.

Plná moc je udělována zmocnitelem zmocněnci a může být tzv. ***generální (obecná)***, která opravňuje ke všem právním úkonům za zastupovaného nebo ***plná moc speciální (zvláštní)***, která opravňuje pouze k jednotlivému nebo několika právním úkonům.

V obchodněprávním prostředí je specifickou formou plné moci tzv. ***prokura***. Jde o zvláštní duh plné moci v písemné formě, kterou může udělit jen podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku. Prokura zmocňuje prokuristu ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu podniku, i když je k nim třeba jinak zvláštní plné moci. Udělení prokury je účinné od zápisu do obchodního rejstříku.

Průvodce studiem

Další část textu je za Vámi, tato pasáž pro Vás byla již mnohem snadnější k zapamatování. Pokud Vám nebyla některá část zcela jasná, nezoufejte a přečtěte si nyní kapitolku ještě jednou. Už se Vám neplete způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům? Výborně! Budete nyní moci pokročit k poslední právě-teoretické kapitole.

Shrnutí

Právní vztahy jsou společenské vztahy upravené právní normou.

U každého právního vztahu rozlišujeme jeho *strukturu* tvořenou základními prvky, jež jsou **subjekty právního vztahu, obsah právního vztahu, objekt a předmět právního vztahu.**

Obsahem právního vztahu rozumíme souhrn subjektivních práv a povinností účastníků právního vztahu.

Objektem právních vztahů je určité lidské jednání v daných společenských vztazích.

Předmětem právního vztahu pak mohou být věci, služby, práva nebo jiné *nehmotné statky*.

Za **subjekty** právních vztahů bývají označováni ti, jimž v takovýchto právních vztazích vznikají určitá práva a povinnosti. V právních vztazích může vystupovat *jeden nebo více účastníků*. Jde o *fyzické osoby, právnické osoby* či *stát*.

Subjekty, vystupující v právních vztazích musejí mít **způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost právním úkonům**. Pokud ji nemají, vystupují za ně právní zástupci - zákonní zástupci, opatrovníci aj.

Kontrolní otázky a úkoly

1. *Co to jsou právní vztahy?*
2. *Čím je tvořena struktura právního vztahu?*
3. *Co tvoří obsah právního vztahu?*
4. *Co rozumíme pod pojmem předmět právního vztahu?*
5. *Jaké jsou subjekty právních vztahů?*
6. *Jaký je rozdíl mezi způsobilostí k právům a povinnostem a způsobilostí k právním úkonům?*

Pojmy k zapamatování

- právní vztah
- struktura právního vztahu
- subjekt právního vztahu
- obsah právního vztahu
- objekt právního vztahu
- předmět právního vztahu
- věci
- služby
- práva
- nehmotné statky
- fyzická osoba

- právnická osoba
- způsobilost k právům a povinnostem
- způsobilost k právním úkonům

6 PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI A PRÁVNÍ ÚKONY

Cíl

Po zvládnutí této části textu budete schopni:

- charakterizovat právní skutečnosti ve společnosti,
- dělit právní skutečnosti,
- charakterizovat právní úkony,
- třídit právní úkony,
- rozpoznat rozdíl mezi institutem promlčení a prekluzí.

Průvodce studiem

Před námi je poslední právně-teoretická kapitola studijního textu. Ač se to na první pohled nezdá, informace v ní jsou použitelné v běžném životě Vás všech. Jsem si jista, že ač jde opět o kapitolu hodně teoretickou, nebude Vám již činit problémy pochopit danou materii, neboť předešlé kapitoly pro Vás byly značnou průpravou.

6.1 Právní skutečnosti

Jsou to společenské nebo přírodní jevy, s nimiž právo spojuje *vznik, změnu* nebo *zánik právních vztahů*.

Právní skutečnosti se dělí na:

a. *subjektivní právní skutečnosti*

- *právní* (vše, co je konáno dle práva – uzavření smlouvy, rozvod)
- *protiprávní* (vše, co není konáno dle práva a kdy subjekt, který porušuje právní předpis je vystaven následné sankci, kterou právní řád za takovéto porušení předpisu stanoví – trestné činy, přestupky, jiné delikty),

b. *objektivní právní skutečnosti* – někdy nazývané též *události* (nejsou přímo závislé na lidském chování, člověk je nemůže nijak ovlivnit,ale přesto jsou s nimi spojeny právní následky – plynutí času, narození či smrt člověka, živelné katastrofy, pohromy,...).

Další dělení právních skutečností:

- *dokázané* – lze je dokázat stanoveným způsobem, jejich existence byla takto dokázána,
- *známé* – tyto notorické právní skutečnosti nevyžadují provedení důkazu o jejich existenci a jsou tedy z běžného života známé nebo úředně známé,

- **předpokládané (domněnky)** – z jedné skutečnosti se usuzuje na skutečnost jinou, aniž ji je třeba dokazovat. Rozlišují se domněnky vyvratitelné, u kterých je připuštěn opak, či domněnky nevyvratitelné, které existují bezpodmínečně a není připuštěn důkaz opaku.

Příklad

Je-li velké sucho a soused vchází na zahradu s konvemi, usuzuje se v rámci domněnky, že bude zalévat.

S domněnkou vyvratitelnou spojujeme určování otcovství nebo náhradu škody, s domněnkou nevyvratitelnou pak vypořádání společného jmění manželů.

6.2 Právní úkony

Právní úkony jsou projevy vůle fyzické nebo právnické osoby, směřující k vyvolání určitých právních následků – vzniku, změně nebo zániku práv a povinností. Právní úkon je subjektivní právní skutečností, tj. skutečností, kterou může člověk ovlivnit, která je závislá na chování člověka v určitém daném prostoru. Aby takovýto právní úkon byl podle zákona platný, musí vždy splňovat předepsané náležitosti. Chybí-li některá z nich, jde o právní úkon neplatný.

Požadovanými náležitostmi jsou:

- **náležitosti subjektu** – osoby, která právní úkon činí – důležitá je způsobilost k právním úkonům, příp. zastoupení a musí je činit pouze existující subjekt,

- **náležitosti vůle** – je to v podstatě vyjádření skutečné vůle, protože neexistuje-li vůle, nemůže ani právní úkon vzniknout, dále sem náleží svoboda a vážnost vůle, protože působí-li na vůli fyzické násilí, tíseň, pak tyto nedostatky vedou k neplatnosti učiněného právního úkonu – např. zfalšovaný podpis,

- **náležitosti projevu vůle** – vyžaduje se srozumitelnost, určitost a forma projevu vůle a určitosti – musí být jasné komu vznikají jaká práva a povinnosti, jak se mění, zanikají.

Příklad

Vůli lze projevit jednáním – např. podáním žaloby nebo opomenutím – např. když oprávněný nepodá včas žalobu, právo na podání žaloby se promlčí, i když to dotyčný neměl v úmyslu. Vůle se projevuje výslovným projevem – např. slovem, písmem, kde musí být obsažen podpis jednajících osoby a to zpravidla vlastnoruční aj. Podpis může být nahrazen mechanickými prostředky (razítkem, psacím strojem) jen tehdy, kdy je to obvyklé – např. v obchodním styku.

V některých případech je vlastnoruční podpis vyžadován výslovně, v dalších případech pak úřední ověření pravosti podpisu, tzv. legalizace, kterou provádějí notáři nebo obecní úřady. Pokud není forma projevu vůle předepsána a stanovena právním předpisem, účastníci si mohou dohodnout pro právní úkon určitou *formu – ústní, písemnou* nebo např. *formu notářského zápisu*.

Konkludentní právní úkon je projev vůle učiněný jinak než výslovně. Přestože není učiněn ani ústně ani písemně, musí z něj být bez pochybností patrné, jakou vůli jednající projevuje. Tak zřejmým konkludentním úkonem bude škrtnutí podpisu na závěti, roztrhání smlouvy. Zkoumání, zda došlo ke konkludentnímu právnímu úkonu, může být někdy značně komplikované, když si uvědomíme, že v důsledku automatizace, při používání platebních karet, telefonních karet, vznikají nové způsoby konkludentních projevů vůle, dosud nám neobvyklých.

Mezi konkludentní úkony jsou někdy zařazovány i úkony učiněné mlčky, což je v podstatě totéž, co nekonání, nečinnost. U právního úkonu učiněného mlčky je ale třeba důkladně zkoumat, jakou vůli subjekt mlčením projevoval. v právu totiž neplatí zásada „kdo mlčí, souhlasí“, neboť mlčení může právě znamenat nesouhlas s něčím, nepřipojení se k něčemu.

- **náležitosti poměru vůle a projevu** – oba tyto komponenty se musí shodovat, přičemž se v právu rozlišuje neshoda vůle a projevu dále dělená na vědomou neshodu - jednající navenek projevuje jinou vůli než sám zamýšlí – jednání na oko či nevědomou neshodu – např. při přeroku, přepsání, čímž může vzniknout důsledek jiný než jednající chtěl projevit,

- **náležitosti předmětu právního úkonu** – jsou to v podstatě jeho možnost a dovolenost, vycházejí z principu „je dovoleno vše, co není zakázáno“, tj. že jednání nesmí být v rozporu se zákonem nebo jej obcházet a nesmí se přičít dobrým mravům.

K platnosti právního úkonu se tedy vyžaduje, aby byl učiněn svobodně, vážně, srozumitelně a určitě, osobou způsobilou k právním úkonům, v předepsané právní formě, aby neodporoval zákonu a nebyl v rozporu s dobrými mravy, aby plnění bylo možné, právní úkony nesmí být činěny pod nátlakem, v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek a nesmějí zkracovat uspokojení vymahatelných pohledávek věřitelů. Pokud tomu tak není, vyvolávají tyto protistavy neplatnost právních úkonů.

6.3 Neplatnost právních úkonů

Jde o stavy, kdy právní úkon vznikl, ale protože vykazuje určité vady, je neplatný a zamýšlené následky se zřetelem k vadě nenastanou.

- **neplatnost absolutní** – nastává přímo ze zákona a působí vůči všem, může se jí dovolávat každý, kdo má na tom právní zájem.

Působí zásadně od počátku, od okamžiku vzniku právního úkonu a definitivně, což znamená že trvá, i když později důvod neplatnosti odpadne, nelze ji ani potvrdit či napravit splněním povinnosti. Účinky absolutní neplatnosti se posuzují tak, zda bude neplatný celý právní úkon nebo jen jeho určitá část (např. občanský zákoník hovoří o tom, že neplatnou zůstává jen ta část právního úkonu, která je postižena důvodem neplatnosti z důvodu nějaké vady, přičemž nepostižená část právního úkonu zůstává platnou, pouze však za předpokladu, že tvoří samostatný celek.

Příklad

Mezi důvody absolutní neplatnosti patří např. rozpor se zákonem či dobrými mravy, obcházení zákona, nedostatek svobody a vážnost vůle (pod nátlakem ať již fyzickým nebo psychickým), neurčitost (nelze spolehlivě a přesně zjistit obsah) a nesrozumitelnost projevu (zmatečně napsaná závěť). Jde též o učinění právního úkonu v důsledku omylu (musí jít o omyl podstatný – kdyby ten, kdo jednal v omylu, o pravém stavu věci věděl, tak by svůj úkon neučinil).

- **neplatnost relativní** – podstatou je zde skutečnost, že právní úkon, který se považuje za platný, vyvolává právní následky, a je platný až do té doby, než je jeho neplatnost namítnuta nebo prohlášena. Této neplatnosti se na rozdíl od neplatnosti absolutní může dovolat pouze účastník daného právního vztahu. Pokud toto účastník neučiní, považuje se relativně neplatný právní úkon za platný. Následky relativní neplatnosti nastanou v okamžiku, kdy se oprávněný účastník neplatnosti dovolá, což musí být učiněno v obecné tříleté promlčecí době.

Příklad

Mezi důvody relativní neplatnosti patří např. nedostatek smluvené formy projevu, nedostatek souhlasu jiného účastníka, opomenutí neopomenutelného dědice při psaní závěti aj.

Relativní neplatnost působí rovněž zásadně od počátku, ale za předpokladu, že došlo k uplatnění relativní neplatnosti, které se nemůže dovolat ten, kdo ji sám způsobil. Jestliže odpadne vada, pro kterou byla uplatněna relativní neplatnost, již se jí dovolávat nelze. Příkladem pokud při společném jmění manželů je udělen dodatečný souhlas s jinou než běžnou záležitostí, jde právě o tuto situaci.

K následkům vadných právních úkonů patří:

- **nicotnost** – chybí některý podstatný znak právního úkonu – vůle, projev. Sankcí je v tomto případě absolutní neplatnost právního úkonu.

- **odstoupení od vadného úkonu** – jednostranný adresovaný právní úkon oprávněného účastníka, který vede ke zmaření účinků právního úkonu. Vadný právní úkon se považuje za

existující, za platný, vyvolává právní účinky, lze však od něj odstoupit. Účinky odstoupení nastávají okamžikem, kdy projev o odstoupení dojde druhé straně. Patří sem třeba případ, kdy došlo k uzavření smlouvy v tísni za nápadně nevýhodných podmínek.

- **odporovatelnost** – spočívá v možnosti domáhat se neúčinnosti právních následků pouze vůči určité osobě.

Příklad

U odporovatelnosti vada spočívá v tom, že dlužník učinil právní úkon za účelem zmaření uspokojení pohledávky věřitele. Odporovat je možno těmto právním úkonům, které dlužník učinil v posledních 3 letech v úmyslu zkrátit své věřitele (rozprodává svůj majetek). Věřitel se tak může domáhat, aby soud určil, že právě takovýto dlužníkův úkon je vůči němu právně neúčinný a může se tak uspokojit z toho, co dlužník prodal.

- **odpovědnost za vady právního úkonu** – nastupuje jako důsledek neplatnosti nebo odstoupení od vadného právního úkonu. Jde jednak o vzájemnou restituční povinnost – tj. povinnost účastníků vrátit vše, co na základě neplatného nebo zrušeného úkonu přijali na základě ustanovení o bezdůvodném obohacení. A dále jde o povinnost nahradit škodu vzniklou v důsledku neplatnosti úkonu.

Aby byl právní úkon platný, musí splňovat zákonem požadované náležitosti. Pokud jde o osobu, která právní úkon činí, musí mít způsobilost k právním úkonům, jak již bylo výše uvedeno. Pokud by tuto způsobilost neměla, byť jen přechodně v době konání právního úkonu, nemůže být právní úkon učiněný takovouto osobou považován za platný.

Projevená vůle musí být svobodná, vážná, určitá a srozumitelná, oproštěna od možnosti omylu a tísně.

Nedostatek svobody vůle je jednání pod nátlakem fyzickým a psychickým.

Příklad

Fyzický nátlak spočívá např. v tom, že někdo vede násilím ruku druhého při podpisu listiny. Psychickým nátlakem je jednání, při kterém je vyhrožováno osobě, že pokud nepodepíše listinu, bude jí ublíženo na zdraví. Výhrůžka musí být bezprávná, pokud není, nezpůsobuje neplatnost právního úkonu. Jde např. o výhrůžku, kdy věřitel vyhrožuje dlužníkovi, že pokud neuhradí dluh, podá na něj žalobu u soudu nebo navrhne exekuci na jeho majetek.

Projev vůle musí být učiněn vážně, nelze považovat za vážně míněný projev vůle učiněný žertem, při hře nebo předstíraný, který ve skutečnosti není míněn vážně.

Za neplatný lze rovněž považovat právní úkon, který je nesrozumitelný a nelze ani výkladem zjistit obsah vůle toho, kdo jej činil. Např. zmatečně napsaná listina o vydědění.

Rovněž neurčitost projevu vůle způsobuje neplatnost úkonu, a to pokud nelze spolehlivě a přesně zjistit jeho obsah ani výkladem. Projev vůle je vadný i tehdy, jestliže k němu došlo v důsledku omylu. Musí jít o omyl podstatný, tedy takový, že kdyby ten, kdo jednal v omylu o pravém stavu věci věděl, tak by svůj právní úkon neučinil.

A konečně pokud by někdo uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, může od smlouvy odstoupit. Znamená to, že při splnění uvedené podmínky není smlouvy ještě bez dalšího neplatná, ale musí zde být projev účastníka smlouvy, že od ní odstupuje. Odstoupí-li platně, tedy důvodně, pak se smlouva ruší od svého počátku jakoby nikdy nevznikla.

Tíseň při uzavírání smlouvy nemusí vyvolat druhá strana, dokonce o ní nemusí ani vědět, jde o objektivní stav vyvolaný např. obavami o sebe, o blízkou osobu, sociálními nebo finančními těžkostmi. Musí být ovšem splněno i to, že smlouva byla uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek.

Právní úkon však může být neplatný i z toho důvodu, že jeho předmětem je plnění nemožné nebo nedovolené. Pokud jde o nemožnost plnění, nelze ji zaměňovat s obtížností. Zaváže-li se někdo k plnění obtížnému, např. obstarání věci, která se vyskytuje jen v omezeném množství, jde sice o plnění obtížné, ale možné.

Příklad

Tísní se rozumí situace, kdy subjekt v důsledku své tíživé životní situace uzavře nevýhodnou kupní smlouvu, podle níž prodá dům za třetinu jeho skutečné ceny.

O plnění nemožné půjde např. při zavázání se obstarat věc, která v době uzavření smlouvy neexistuje, nevyrábí se - obstarání modrého z nebe aj.

Nedovolenost plnění je jeho nemožnost v právním smyslu. Pokud by uzavřená smlouva byla v rozporu se zákonem, obcházela jej nebo se přičila dobrým mravům, byla by nedovolená.

Právní úkon se přičí dobrým mravům tehdy, jestliže sice není v rozporu s konkrétní právní normou, ale jeho obsah se ocitne v rozporu s tím, co je obecně ve společnosti uznáváno jako správné či spravedlivé, tedy s obecnými morálními zásadami panujícími v demokratické společnosti.

Je-li právní úkon vadný neplatný, pak je neplatný od samého začátku, tedy jakoby vůbec nevznikl nebo nebyl učiněn. Soud přihlíží k neplatnosti právního úkonu z úřední

povinnosti, i když to nikdo nenamítne. Za neplatný je považován právní úkon, který byl učiněn osobou bez právní subjektivity, který nebyl učiněn vážně, srozumitelně, svobodně určitě, v zákonem požadované písemné formě, případně jeho obsah se příčí zákonu nebo jej obchází či je v rozporu s dobrými mravy.

Je-li dána možnost jednostranného odstoupení od smlouvy v případě, že byla smlouva uzavřena v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, je smlouva považována za platnou do doby, než její účastník od ní z uvedených důvodů odstoupí.

Na rozdíl od právních úkonů jsou protiprávní úkony lidským chováním, spočívajícím také v konání či opomenutí něco konat, které je právem zakázáno. Jde o právní úkony, kterými je porušována nějaká právní povinnost, která může být stanovena právním předpisem, smlouvou nebo přímo účastníky.

6.4 Třídění právních úkonů

1. *jednostranné* – závěť, listina o vydědění,
2. *dvoustranné* – smlouvy,
3. *vícestranné* – smlouvy s několika stranami (smlouva o sdružení).

a. *úplatné* – kupní smlouva,

b. *bezplatné* – darovací smlouva,

aa. *pojmenované* – často se opakují, mají své konstantní pojmenování, podrobnou právní úpravu – např. smlouvy kupní, darovací, nájemní, aj.,

bb. *nepojmenované* – lze uzavírat i smlouvy zákonem přímo neupravené a neuvedené, podmínkou platnosti těchto smluv je však, že nesmějí odporovat obsahu nebo účelu občanského zákoníku.

Nejfrekventovanějšími právními úkony jsou smlouvy. Jde o *dvoustranné právní úkony* (výjimečně může jít o vícestranný právní úkon), které vznikají úplným a bezpodmínečným přijetím návrhu na uzavření smlouvy. Návrh smlouvy stejně jako jeho přijetí jsou jednostrannými právními úkony. Lze je vykonat ústně, písemně, ale třeba i telefonicky, přes počítač aj.

Ústně učiněná nabídka má být přijata hned, jinak zpravidla zaniká. Písemně učiněná nabídka má být přijata ve lhůtě v ní stanovené a nebyla-li lhůta stanovena, pak ve lhůtě přiměřené.

Ke vzniku smlouvy je třeba, aby se jejich účastníci shodli alespoň o jejich podstatných náležitostech, ale jsou-li v nabídce uvedeny i jiné než podstatné náležitosti, musí dojít ke shodě o všech těchto náležitostech.

Příklad

Např. mezi podstatnou náležitost kupní smlouvy řadíme skutečnost, kdo komu prodává, jakou věc a za jakou cenu. Jinou než podstatnou náležitostí může být podrobnější ujednání o kvalitě zboží aj.

6.5 Forma právních úkonů

Důležitá je i forma právních úkonů. Platné právo je založeno na zásadě neformálnosti právních úkonů a lze je proto obecně činit v jakékoli formě, tedy písemně, ústně i konkludentně. Avšak u některých důležitých právních úkonů s ohledem na požadavek právní jistoty ve vztazích mezi účastníky zákon vyžaduje obligatorně písemnou formu právního úkonu.

Příklad

Písemná forma je vyžadována zejména u smluv o převodech nemovitostí, kde navíc pro vznik vlastnického práva se vyžaduje vklad nemovitosti do katastru nemovitostí.

Písemná forma je někdy vyžadována i u jednostranných právních úkonů jako je např. listina o vydědění či závěť. Pokud není dodržena písemná forma právního úkonu tam, kde ji zákon nebo smluvní ujednání mezi účastníky vyžadují, je takový právní úkon neplatný.

6.6 Promlčení a prekluze

S právními úkony zcela jistě souvisejí i další právní instituty jako jsou promlčení a prekluze. Souvislost mají s plynutím času a patří k těm obtížnějším právním problémům, jejichž řešení bývá mnohdy značně složité. S právními instituty promlčení a prekluze se setkáváme v různých oblastech společenských vztahů regulovaných právem. Komplexní úpravu pak lze najít v občanském zákoníku.

6.6.1 Promlčení

Hlavní funkcí promlčení je především *umožnění včasného vykonání práv ze strany oprávněného subjektu*. Jde o požadavek *zachování jistoty v právních vztazích*. Kdyby promlčení neexistovalo, měl by povinný subjekt pro svou ochranu k dispozici pouze námitku, že právo oprávněného již určitým způsobem zaniklo. Je totiž právě na povinném, aby své tvrzení o zániku práva prokázal, což po delší době bývá značně složité a někdy již prakticky nemožné. Takové případy jsou řešeny námitkou promlčení.

Zákon podle zásady, že každý má náležitě pečovat o svá práva, stanoví časové omezení pro uplatnění práva, aniž by však věřitele těchto práv zbavoval. Promlčení nastane, uplyne-li zákonem stanovená promlčecí doba, aniž v ní bylo právo vykonáno. Následkem toho se pak může povinný bránit u soudu vznesením námitky promlčení.

Dojde-li k uplatnění této námitky, má to za následek zánik soudní vymahatelnosti příslušného nároku a nelze proto promlčené právo oprávněnému rozhodnutím soudu přiznat.

Nepromlčují se však všechna práva. Zejména *se nepromlčují práva nemajetková*. Mezi ně patří *práva osobnostní* (právo na občanskou čest, jméno), *práva osobní* (práva k písemnostem osobní povahy) a další *dílčí osobní* a *dílčí smíšená práva, týkající se autorských děl, uměleckých děl, objevů, vynálezů, průmyslových vzorů*.

Naopak zásadně *se promlčují majetková práva s výjimkou těch, které zákon výslovně označuje za nepromlčitelná*. *Takovými majetkovými právy jsou právo vlastnické, práva z vkladů na vkladních knížkách, pokud vkladový vztah trvá, rodičovská práva, práva na výživu jako celek*.

Počátek promlčení doby je obecně určen tak, že promlčení doba běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé, tedy ode dnem kdy nárok mohl být poprvé uplatněn u soudu žalobou.

Příklad

Například u půjčky u níž byla dohodnuta doba splatnosti, je den splatnosti půjčky rozhodující pro počátek běhu promlčecí lhůty. Nesplní-li dlužník dluh ve sjednaný den splatnosti, může věřitel následující den uplatnit své právo žalobou u soudu. Takto je obecně vymezen počátek běhu promlčecí lhůty.

U některých práv je určen počátek běhu promlčení doby přesněji. Například u práv, která musí být uplatněna nejdříve u fyzické osoby nebo právnické osoby.

Příklad

Například u reklamace vady u prodané věci, pro niž platí záruční lhůta se počátek promlčecí lhůty vztahuje na okamžik, kdy právo bylo takto uplatněno, tj. v tomto případě vada reklamována.

U práv na plnění ve splátkách počíná běh promlčecí doby jednotlivých splátek ode dne jejich splatnosti, a pokud se pro nesplnění některé splátky stane splatných celý dluh najednou, počíná běžet promlčecí doba ode dne splatnosti nesplněné splátky.

U práv plnění z pojištění počíná běžet promlčecí doba za rok po pojistné události.

U práva oprávněného dědice na vydání dědictví počne běžet promlčecí doba od právní moci rozhodnutí, jímž bylo potvrzeno nabytí dědictví, schválena dohoda dědiců o vypořádání dědictví nebo provedeno vypořádání mezi dvěma dědici soudem.

Délka promlčení doby je rozdílná podle povahy a významu práv jež se týká. Obecná promlčení doba je tříletá a uplatňuje se tehdy, není-li stanovena zákonem jiná úprava.

Kratší promlčení doba je stanovena u práv z přepravy (1 rok), z náhrady škody a vydání bezdůvodného obohacení (2 roky). S ohledem na subjektivně určený počátek běhu promlčení doby je nazývána subjektivní promlčení dobou a lze říci, že poskytuje i při své krátkodobosti postiženému dostatečnou ochranu.

V některých případech je pak délka promlčecí doby upravena tak, že pokud se právo nepromlčí ve shora uvedené dvouleté lhůtě (pokud se oprávněný o škodě či bezdůvodném

obohacení nedozvěděl), promlčí se nejpozději v delší promlčecí době, jejíž začátek je určen objektivně a zde je pak promlčecí doba tříletá. Počátek této promlčecí doby je pak stanoven na okamžik, kdy došlo ke skutečnosti, z níž škoda vznikla, či kdy došlo k bezdůvodnému obohacení.

Byla-li ovšem škoda způsobena úmyslně, nebo bylo-li úmyslně získáno bezdůvodné obohacení, promlčí se právo v promlčecí lhůtě desetileté.

Pro uplatnění práv z odpovědnosti za škodu způsobenou na zdraví však není stanovena žádná objektivní promlčecí doba, neboť logicky není možné, aby v takovémto případě oprávněný o škodě nevěděl.

Právo na zaplacení dlužné částky přiznané pravomocným soudním nebo jiným rozhodnutím s promlčuje v lhůtě deseti let. Tato lhůta běží ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno. V této desetileté lhůtě se promlčují i všechny jednotlivé splátky, na něž bylo plnění v rozhodnutí rozloženo. Jestliže dlužník uzná písemně dluh co do důvodu i výše, promlčuje se právo za deset let ode dne, kdy k takovému uznání došlo.

Existují však i případy, kdy promlčecí doba vůbec nepočne běžet. Jde o případ, kdy oprávněný či povinný nemá zákonného zástupce v případě, že jej musí mít. doku k ustanovení zákonného zástupce nedojde, promlčení nezačne.

V dalším případě jde o vztah mezi zákonnými zástupci na jedné straně a nezletilými dětmi na straně druhé. Dokud tento vztah trvá, nezačne až na výjimky, promlčení práv jedněch vůči druhým.

Dojde-li k překážce, s níž zákon spojuje dočasné **zastavení běhu promlčecí doby**, promlčení po dobu trvání této překážky neběží, avšak po jejím odpadnutí pokračuje. Jde např. o situaci, kdy věřitel ještě v promlčecí době uplatnil právo u soudu, běh promlčecí doby se od okamžiku takového uplatnění zastavuje a neběží po celou dobu, po kterou se v řízení řádně pokračuje.

Běh promlčecí doby se též zastavuje u práva, které už bylo pravomocně přiznáno a pro které byl u soudu nařízen výkon rozhodnutí (exekuce).

Od zastavení běhu promlčecí doby je třeba odlišovat její **přerušeni**. Promlčecí doba v tomto případě počíná běžet zcela znovu.

Přerušeni promlčecí doby nastane, pokud bylo přiznáno právo pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného příslušného orgánu nebo došlo k písemnému uznání dluhu povinným v promlčecí době co do důvodu a výše.

Byla-li uplatněna námitka promlčení, má to za následek zánik nároku, takže promlčené právo, ačkoliv trvá dále jako tzv. **naturální obligace**, nelze soudně přiznat.

K promlčení práva, na rozdíl od prekluze, soud nepřihlíží z úřední povinnosti a nemůže přihlídnout bez návrhu povinného. Nic však nebrání povinnému, aby nárok oprávněného splnil dobrovolně i v případě, že je již promlčen. Učiní-li tak, nelze poskytnuté plnění požadovat zpět z titulu bezdůvodného obohacení.

6.6.2 Prekluze

Prekluzí je nazývána situace, kdy zákon s nedodržením lhůty spojuje **úplný zánik práva**. Takováto lhůta se nazývá prekluzivní neboli propadlá. Na rozdíl od promlčení tak nezůstává u prekluze ani právo samo jako naturální obligace. Ten, kdo by plnil již bez právního důvodu, tzn. kdo by plnil prekludovaný dluh, mohl by dle ustanovení o bezdůvodném obohacení toto plnění požadovat zpět.

K propadlé lhůtě soud přihlíží i bez návrhu, tedy i když to dlužník nenamítne.

V občanském zákoníku jsou uvedeny prekluzivní lhůty zejména při uplatnění práv z odpovědnosti za vady, pro uplatnění práva na náhradu škody způsobené na odložených nebo vnesených věcech, škody vzniklé na přepravovaných zásilkách aj. Dle těchto ustanovení tak např. právo na náhradu škody způsobené na vnesených nebo odložených věcech musí být u provozovatele uplatněno bez zbytečného odkladu.

Příklad

U náhrady škody právo zanikne, nebylo-li uplatněno nejpozději patnáctého dne po dni, kdy se poškozený o škodu dozvěděl. Uvedená patnáctidenní lhůta je tedy lhůtou prekluzivní.

V rámci společenských vztahů se nejčastěji setkáváme s prekluzivními dobami u služeb. Práva z odpovědnosti za vady poskytnutých služeb se obecně prekludují ve lhůtě šesti měsíců, pokud není zákonem stanoveno jinak. U zboží pak obecnou prekluzivní lhůtou (reklamační lhůtou) je lhůta 24 měsíců, pokud prodejce nestanoví jinak.

Na některých prodávaných věcech je vyznačena tzv. expirační doba (jde o výrobcem nebo prodejcem poskytovanou záruku na zboží). Pokud tato expirační doba přesahuje zákonnou záruční dobu, prekludují se práva z odpovědnosti za vady u takovéto věci v této expirační době.

Uvedl-li by však prodejce či výrobce expirační dobu kratší než je zákonná záruční doba, je to právně irelevantní a práva z odpovědnosti za vady by se prekludovala v příslušné zákonné záruční době.

Příklad

Koupím-li si v autosalonu nový automobil a prodejce bude deklarovat poskytovanou záruční lhůtu na karoserii 5ti letou, jde v tomto případě o 5ti letou prekluzivní lhůtu, ve které mohu uplatnit u prodejce reklamaci za vadu, která na karoserii koupeného vozu vznikla, a to i přesto že obecná prekluzivní lhůta u prodávaného zboží je 24 měsíční.

Shrnutí

Právní skutečnosti jsou společenské nebo přírodní jevy, s nimiž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik právních vztahů.

Hlavní dělení právních skutečností je na **právní skutečnosti** :

- **subjektivní - právní**
- **protiprávní**
- **objektivní - události**

Právní úkony jsou projevy fyzické nebo právnické osoby, směřující k vyvolání určitých právních následků - vzniku, změně nebo zániku práv a povinností.

V případě, kdy **právní úkon vykazuje vady, je neplatný** a zamýšlené výsledky se zřetelem k vadě nenastanou.

Právní úkony členíme na:

- **jednostrané,**
- **dvoustranné,**
- **vícestrané,**

- **úplatné,**
- **bezplatné,**

- **pojmenované,**
- **nepojmenované.**

Platné právo je založeno na **kozásadě neformálnosti právních úkonů** a lze je proto obecně učinit v jakékoli formě, tedy **písemně, ústně i konkludentně**. U některých právních úkonů je však striktně vyžadována **písemná forma s ohledem na požadavek právní jistoty**.

Promlčení umožňuje včasné vykonání práv ze strany oprávněného subjektu. Jde o požadavek zachování jistoty v právních vztazích.

Nepromlčují se práva nemajetková - práva osobnostní,

- práva osobní povahy,
- dílčí osobní a dílčí smíšená práva týkající se autorských děl, uměleckých děl, objevů, vynálezů, průmyslových děl.

Promlčují se obecně **s práva majetková s výjimkou** těch, které zákon výslovně označuje za **nepromlčitelná** - práva vlastnická,

- práva z vkladů na vkladních knížkách, pokud vkladový vztah trvá,
- rodičovská práva,
- práva výživného.

Prekluze je nedodržení zákonné lhůty, při které dochází k úplnému zániku práva.

K propadlé lhůtě soud přihlíží i bez návrhu, tedy bez námítky dlužníka.

Kontrolní otázky a úkoly

1. Co jsou to právní skutečnosti a jak se dělí?
2. Co rozumíme pod pojmem právní úkon?
3. Jaké jsou důvody neplatnosti právních úkonů?
4. Jakým způsobem lze třídit právní úkony?
5. jaký je rozdíl mezi institutem promlčení a prekluzí?

Pojmy k zapamatování

- subjektivní právní skutečnosti
- objektivní právní skutečnosti
- právní úkony
- absolutní neplatnost
- relativní neplatnost
- odpovědnost za vady právního úkonu
- jednostranné právní úkony
- dvoustranné právní úkony
- vícestranné právní úkony
- smlouvy
- promlčení
- prekluze

Průvodce studiem

Společně jsme prošli přes odvětví právní teorie. Poslední kapitola je za vámi. Pokud jste studovali pečlivě a s chutí, zcela jistě nyní dokážete definovat základní instituty teorie práva, jste schopni se orientovat v právním řádu České republiky a máte jasnou představu na jakých principech stojí jeho právní úprava.

Právo je především systém regulující lidské chování. Je složen z jednotlivých právních norem - obecných vzorů lidského chování, které je třeba v situacích, pro které jsou určeny opakovat, a tím se chovat dle práva.

Římská Digesta definují právo jako umění spravedlivého a dobrého - IUS EST ARS AEQUI ET BONI. Samotný zákon nelze označit za spravedlivý nebo nespravedlivý, spravedlivá může být jen jeho aplikace.

Zůstává otevřenou otázkou právní teorie, zda právo existuje samo o sobě či je to pouze pojmenování pro chování lidí a texty ve sbírkách právních předpisů.

Toto však pro nás není nejdůležitější, skutečně důležité zůstává pouze to, abychom při výkonu práva nikdy nepřestali hledat spravedlnost a aby tedy zmíněná věta „Ius est ars aequi et boni“ neupadla v zapomnění.

Věřím, že vám tato učební pomůcka byla užitečným průvodcem ve studiu právní teorie, že i přes mnohdy nelehké, značně teoreticky založené pasáže nezanevřete na právní disciplíny ba naopak, že vás tato příručka bude motivovat sáhnout po další odborné literatuře, tentokrát třeba již konkrétnějšího ražení z oblasti soukromoprávní či veřejnoprávní.

Literatura

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod.
GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství A.Čeněk, 2007.
HANUŠ, L. Právní argumentace nebo svévole: úvahy o právu, spravedlnosti a etice. Praha: C.H.Beck, 2008.
HART, H.L.A. Pojem práva. Praha: Prostor, 2004.
HARVÁNEK, J. a kol. Základy teorie práva. Ostrava: Key Publishing, 2007.
KNAPP, V. Teorie práva. Praha: C.H.Beck, 1995.
KUBŮ, L. Teorie práva. Praha: Linde, 2007.
NOVÁKOVÁ, Z. Teorie práva pro společenské vědy se zaměřením na vzdělávání. Olomouc: VUP Olomouc, 2007.